

Landschapsbeheer Drenthe

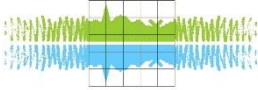
Tjaskers in Drenthe

een onderzoek naar -verdwenen- tjaskers
en tjasker grondvormen

Landschapsbeheer Drenthe

Zorg voor ons landschap

Colofon

Titel	Tjaskers in Drenthe, een onderzoek naar -verdwenen- tjaskers en tjasker grondvormen
Opdrachtgever	Provincie Drenthe, afdeling Cultuurhistorie
Opdrachtnemer	 Landschapsbeheer Drenthe Landschapsbeheer Drenthe Kloosterstraat 11 9401KD Assen T (0592) 316 616 E info@lbdrenthe.nl W www.lbdrenthe.nl
Contactpersoon	Anja Verbers a.verbers@lbdrenthe.nl
Afbeeldingen	voorpagina: Tjasker van het Meestersveen, foto: Anja Verbers Overige: Diverse bronnen, zie onderschriften figuren.
Status	eindrapportage
Datum	mei 2025

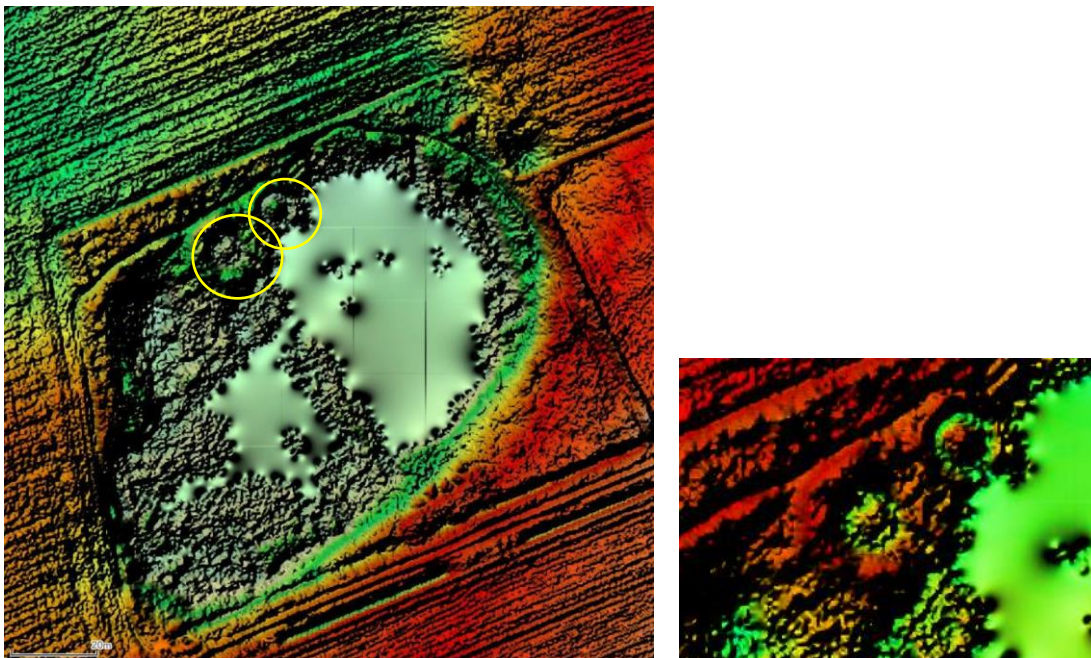
Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Voorwoord	1
Hoofdstuk 2. Aanpak	2
2.1 Kaartanalyse	2
2.2 Pers en informatie uit 'het veld'	3
Hoofdstuk 3. De tjasker en haar geschiedenis	4
3.1 De eerste molens	4
3.2 De tjasker doet zijn intrede	4
Hoofdstuk 4. Concurrentie voor de tjasker	10
4.1 Variaties	10
4.2 Ander type molentjes	10
4.3 Veranderd gebruik	12
Hoofdstuk 5. De Drentse tjaskers	13
5.1 De Zeijer tjaskers, bij het Bollenveen en Meestersveen	13
5.2 De tjasker van het Grolloërveen	14
5.3 Overige tjaskers in Drenthe	14
Enkele voorbeelden	15
5.4 Grondvormen	16
5.4.1 Clusters	16
5.4.2 Ontbrekende afvoersloot	16
5.5. Windmotoren	17
Hoofdstuk 6. Resultaten uit het onderzoek	19
6.1 Inleiding	19
6.2 Vaststellen aantallen tjaskers en molentjes	20
6.2.1 Relatie molentjes en mogelijke pingoruïnes en uitblazingskommen	20
6.2.2 Aantal grondvormen	21
6.2.3 Gebruiksperiode	21
6.2.4 Locaties tjaskers en windmotoren	23
6.3 Tot slot	25
Bijlagen	26
Bijlage 1: Overzicht van tjaskers en motormolentjes met hun locaties	26
Literatuur en overige informatie	40
Literatuur	40
Websites	40
Persberichten:	40
Informatie van derden n.a.v. persberichten etc.:	40

Hoofdstuk 1. Voorwoord

In Zeijen zijn bij twee onderzochte en vastgestelde pingoruïnes, tjaskers aanwezig, te weten bij het Meestersveen (573)¹ en bij het Bollenveen (1646). Tjaskers werden gebouwd op specifieke grondvormen, in verband met de wijze waarop het water werd afgevoerd (zie fig. 1). Deze grondvormen kwam ik tijdens het onderzoek naar pingoruïnes en uitblazingskommen af en toe tegen, zoals bij het Bollenveen in Zeijen. Vergelijkbare grondvormen trof ik ook aan in Nooitgedacht, bij een uitblazingskom (1440) en in Amen bij een mogelijke pingoruïne (1883). Ook kreeg ik een vraag van beheerders van Staatsbosbeheer, die een 'rare ronde vorm' hadden geconstateerd bij het Mekelermeer (225). Zij vroegen of ik wist wat dat was. Dat wist ik inmiddels, maar ik was verbaasd, omdat het Mekelermeer een pingoruïne is met een diepte van 12 meter, waarvan de onderste 6 meter bestaat uit gyttja en veen en de bovenste 6 meter uit open water. Deze locatie is nooit helemaal gevuld geweest met veen en voor zover we weten dus ook niet verveend. Wellicht kwam er in de randzone nog wat veen voor en loonde het om een kleine tjasker te bouwen. Het Mekelermeer is overigens ook een provinciaal Aardkundig Monument en is uitgebreid onderzocht door de Universiteit van Utrecht. Deze bevindingen maakte mij nieuwsgierig. Blijkbaar was er een relatie tussen de aanwezigheid van een tjasker en een pingoruïne en/of een uitblazingskom. Wellicht zou ik sneller kunnen vaststellen of een 'veentje' een -mogelijke- pingoruïne of een uitblazingskom is. De medewerkers van de afdeling Cultuurhistorie waren verrast en geïnteresseerd in tjaskers in Drenthe en ik kreeg een opdracht om hier onderzoek naar te doen. Mijn zoektocht richtte zich op zowel de oude, houten tjaskers, als naar tjaskergrondvormen.

Naast een intensieve analyse van kaarten, kwam veel extra informatie beschikbaar, mede n.a.v. een persbericht van Landschapsbeheer. Dat bood een mooie aanvulling op de kaartanalyse, literatuur en websites. In dit rapport geef ik aan waar en waarom tjaskers en andere kleine molentjes aanwezig waren in Drenthe, de windmotoren. In de bijlage worden de inventarisaties weergegeven.

Figuur 1A. Een fragment van de hoogtekaart van het Bollenveen in Zeijen met 2 tjasker grondplaatsen (www.pingoruïnes.nl). In de gele cirkel worden de grondplaatsen weergegeven en B. een detail hiervan.

¹ De nummers tussen haakjes verwijzen naar de nummers van de -mogelijke- pingoruïnes en uitblazingskommen op de site www.pingoruïnes.nl.

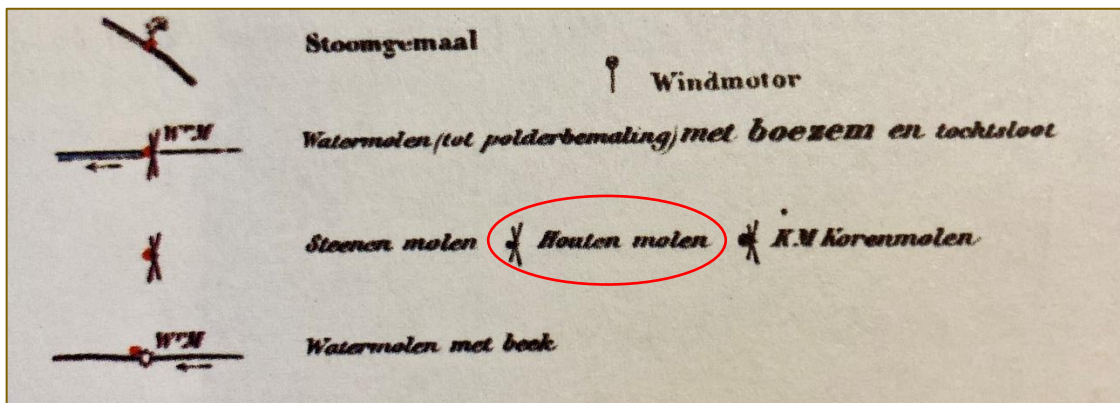
Hoofdstuk 2. Aanpak

2.1 Kaartanalyse

Voor het onderzoek is een systematische analyse uitgevoerd op basis van de legenda-eenheid 'tjaskers', zoals ze worden weergegeven in figuur 2. Tegelijkertijd zijn ook de windmotoren of 'molentjes'² genoteerd. Hiervoor zijn in eerste instantie de kaartbladen van 1850 en 1915 geraadpleegd via pingoruines.nl. Vervolgens zijn kaartbladen uit 1930, 1940, 1950, 1960 geraadpleegd op topotijdreis.nl. Daarna zijn van de vastgestelde en mogelijke pingoruïnes en uitblazingskommen onderzocht op de eventuele aanwezigheid van de tjasker grondvormen (zie o.a. fig. 1). Soms is wel een grondvorm aanwezig, maar ontbreekt de tjasker op een kaart, zoals bijvoorbeeld in Nooitgedacht aan de Borgerderstaat, bij locatie 1440 op de pingosite (www.pingoruines.nl).

Op kaarten uit diverse perioden worden verschillende symbolen gebruikt voor molens en molentjes. De legenda die ik gebruikte bij het onderzoek is afkomstig uit de atlas Historische Topografische Kaarten Drenthe, 1898-1934 (2007). Deze atlas dekt heel Drenthe, maar het is soms lastig om een exacte locatie vast te stellen. Daarom gebruikte ik deze legenda wel voor de diverse molentjes (zie fig. 2), maar zocht ik de -houten- molentjes vervolgens via de website van het Pingo Programma³. Op deze site zijn zowel een gekleurde topografische kaart uit 1850 aanwezig, als de kaart uit 1915, en beide zijn geo-gerefereerd. Wanneer je met de cursor op de plek van een molentje staat, zijn linksonder op het scherm de coördinaten van de specifieke plek af te lezen.

De 1915 kaart werd mijn referentiekaart, waardoor ik de kaartfragmenten met molentjes op Topotijdreis⁴ uit allerlei jaren kon vergelijken met de 1915 kaart van het Pingo Programma en zo alsnog de coördinaten kon vaststellen. Vervolgens is ook de website allemolens.nl gebruikt, maar er bleek maar daaruit een beperkte overlap te zijn met de oude kaarten (zie bijlage 1).

Figuur 2. Gebruikte legenda, de 3^e regel is met name gebruikt: de houten molen, met zwart puntje, de letters WrM voor watermolen, plus de Windmotor van regel 1 (bron: atlas Historische Topografische Kaarten Drenthe, 1898-1934).

In de legenda wordt de zogenaamde 'windmotor' op de kaart getoond met een steeltje met een bolletje erop waarin een kruisje staat. Deze zijn op de kaarten beter leesbaar dan in de legenda van figuur 2. Deze molentjes komen vanaf het midden van de jaren twintig voor, bijvoorbeeld in het Hunzedal. Aangezien bij een -mogelijke- pingoruïne de tjasker soms zijn vervangen door zo'n windmotor, zijn deze ook meegenomen in de inventarisatie en staan ze in de lijst van de tjaskers/houten molens, in een aparte kolom.

² De windmotoren worden in dit rapport ook als 'molentjes' aangeduid!

³ www.pingoruines.nl

⁴ [Topotijdreis.nl](http://topotijdreis.nl)

Yolt IJzerman, oud-medewerker van Staatsbosbeheer en kenner van molentjes, wees me op het feit dat niet alle houten molentjes, tjaskers zijn, het kunnen ook “Kimmel molentjes”⁵ zijn. Deze molentjes zijn net iets geavanceerder dan de tjaskers en staan wat hoger door de poten (zie par. 4.2). Ook zijn er nog de iets grotere Spinnenkoppen, maar het onderscheid tussen deze typen kan ik op basis van kaartmateriaal niet maken. De spinnenkop heeft een wat complexere mechaniek en de standaard waar de kast omheen draait is hol (zie fig. 3). Daarmee werd het mechaniek beter beschermd tegen het weer, en ging het langer mee. Mijn verwachting is echter dat de spinnenkoppen niet gebruikt zijn bij de vervening van pingoruïnes en /of uitblazingskommen, daarvoor waren ze te kostbaar en het vroeg teveel werk om op ze op te bouwen en eventueel te verplaatsen.

Figuur 3. Een spinnenkop molentje, geschilderd door Johannes Abrahams Mondt (1859-1941). Dit molentje stond zuid van Rolde.⁶

2.2 Pers en informatie uit 'het veld'

Naar aanleiding van een persbericht van Landschapsbeheer Drenthe over dit thema, kwamen er veel reacties binnen en daarmee heel veel waardevolle informatie. In dit rapport vat ik dit samen met het eigen onderzoek, en probeer zo het belang van tjaskers voor Drenthe overzichtelijk weer te geven. Achter in het rapport is een overzicht van de gevonden locaties opgenomen en van een aantal locaties ook kaart- en AHN fragmenten, een bronnen- en literatuurlijst en een overzicht van mensen die informatie hebben aangereikt. Maar nu eerst een uitleg over wat een tjasker eigenlijk is en hoe ze werden toegepast.

⁵ Kimmel molentjes zijn geproduceerd door de heer M.J. Kimmel

⁶ Zie ook <https://www.openluchtmuseum.nl/locaties/spinnenkopmolen>

Hoofdstuk 3. De tjasker en haar geschiedenis

3.1 De eerste molens

De eerste molen van Nederland stond in Zeeland en dateert uit 1221⁷. Het betrof een voorloper van wat we nu -in het klein- een boktjasker noemen, hun vorm is vrijwel gelijk gebleven in de loop van de tijd (zie fig. 4a en 4b). Vanaf de 14^e eeuw neemt het aantal molens sterk toe en deze worden dan vooral gebruikt voor het malen van graan, de korenmolens. Waarschijnlijk dateert het idee om windmolens te gebruiken voor het droogmalen van plassen al uit de 14^e eeuw (Boonenburg, 1949). Aanleiding hiervoor was het waterprobleem dat in West-Nederland ontstond door de vele verveningen. Er werd hiervoor een nieuw model molen ontworpen, de wipwatermolen of wipmolen. De eerste hiervan stond bij een polder in Schoonhoven. Het deel waar de maalstenen van de korenmolens zich bevonden, werd omgebouwd tot een verticaal opgesteld schoepenrad. Het idee van vijzels of schroefpompen kende men toen nog niet. Het ging hier om vrij grote molens, die vast stonden op één plek. Dit gebeurde vervolgens op grote schaal, met mooie grote molens, zoals die van Kinderdijk, inmiddels gekwalificeerd als Werelderfgoed. Deze molens waren in staat om het water te verplaatsen van een lager peil naar een hoger peil en via een hoger gelegen (ring)vaart af te voeren. De lager gelegen polders werden op deze manier droog genoeg om deze te cultiveren. Dergelijke grote molens, op een vaste plek, vragen veel onderhoud.

Figuur 4. A. Tekening van de mogelijke oudste molen in Nederland (bron: www.geschiedenisvanzuidholland.nl) en B. Boktjasker bij het Openluchtmuseum Arnhem, 1928, uit Wouterswoude (bron: molens.nl)

3.2 De tjasker doet zijn intrede

Als eenvoudig alternatief werd in Friesland een kleine molen ontwikkeld, de tjasker. Deze kleine houten windmolen is heel basaal, waarbij de wieken direct en schuin op de as staan. Dit is een eenvoudige manier om windkracht om te zetten in pompkracht. De as zit vast aan de vijzel of waterschroef, die op zijn beurt weer vast zit in een smalle maar lange ton. De vijzel reikt tot in het water van de buitenringsloot en door het draaien van de wieken en daarmee de as, wordt het water omhoog getransporteerd (zie fig. 5a). Het water valt via een houten uitloopbak of afvoergoot in de binnenringsloot. Hierdoor stijgt het waterpeil in de binnenringsloot en loopt het water via een - dichte- houten goot naar een hoger gelegen buiten(ring)sloot (zie fig. 5b). Hoeveel water zo verzet kan worden, hangt onder andere af van de hellingshoek van de vijzel, de plek van het vulpunt, de breedte van de vijzel en het lekverlies⁸.

De tjaskers werden doorgaans ingezet ten behoeve van het ontwateren van poldertjes of graslandjes. In dat geval maalt de tjasker het binnenwater via de vijzelkom naar de buitenringsloot of van de buitenringsloot naar het binnenwater⁹.

⁷ <https://www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/verhalen/de-eerste-molens-maken-gebruik-van-de-wind/>

⁸ nl.wikipedia.org/wiki/Vijzel_waterschroef

⁹ www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-03728

Vanaf het begin van de 19^e eeuw werden tjaskers, zeker in Drenthe, ook gebruikt bij het droogmalen van kleine veengebieden en veentjes zoals pingoruïnes en uitblazingskommen. Er werd een greppel gegraven en met de vrijkomende grond werd deels het centrale ‘eilandje’ opgeworpen en rondom de greppel werd een walletje aangelegd. Via de gegraven inlaat stroomde het water uit het veentje naar de ringsloot. Dit levert een heel specifieke grondvorm op, die herkenbaar is op hoogtekarten (zie fig. 1 en bijlage 2). De doorsnede van deze grondvormen varieert per locatie, maar ze variëren van 15m tot 20m.

¹⁰ <http://www.ebedejong.nl/tjasker.htm>

Op de foto's in figuur 6 staan de twee tjaskers uit Zeijen, die van het Bollenveen en het Meestersveen en de tjasker in het Grolloërveen. Deze laatste is hier vrij recent geplaatst. De tjasker van het Bollenveen behoeft enige restauratie, maar je krijgt zo wel een inkijsje in de vijzel en de vijzelton. Binnen de provincie Drenthe zijn er weliswaar nog maar drie tjaskers aanwezig, maar uit het onderzoek blijkt dat er veel meer aanwezig zijn geweest.

De tjasker raakte in verval in jaren dertig. Het kon de concurrentiestrijd met de -deels metalen- windmolentjes, zoals de Kimmel of de Hercules, niet volhouden (zie ook fig. 8 en 9). Er wordt aangegeven dat in 1935 de voorlopig de laatste tjasker in gebruik is genomen in het Friese Steggerda. Rond omstreeks 1950 was de tjasker bijna verdwenen. Echter, uit een privé archief van de familie Dijkma¹¹ blijkt dat molenbouwer Dijkma ook in de Tweede Wereld oorlog nog veel opdrachten kreeg om tonmolens te bouwen. Hij zou er nog zo'n 80 hebben gemaakt. Deze werkten echter niet met wieken op de wind, maar werden met handkracht bediend, bijvoorbeeld voor het droogmalen van slootgedeelten¹². Ook werden tonmolentjes verhuurd, zoals aan de Grontmij, de Nederlandsche Heidemaatschappij en aan diverse aannemingsmaatschappijen, o.a. uit Den Bosch en Alphen aan de Rijn. Vaak werden meerdere molentjes tegelijk gevraagd. In de jaren zestig heeft Dijkma opnieuw een aantal tjaskers gebouwd (zie kadertekst Roelof Dijkma). Deze tjaskers werden in opdracht van Staatsbosbeheer gebouwd, ten behoeve van de bevoeiing van rietland in het natuurreservaat van de Weerribben. En bij de ingebruikname werd dit groots gevierd.

Door nieuwe inzichten met betrekking tot natuur- en milieubehoud ontstond een bescheiden opleving in het gebruik van de tjasker. Hierdoor werd in 1963 het overgebleven bestand van twee molens uitgebreid naar vijftien. Dijkma leverde tjaskers door heel Nederland, aan particulieren, bedrijven en overheden, deze opdrachten werden per brief verstrekt en betaald (fig. 7).

Uit het archief van Dijkma weten we dat zo'n tjasker zeker een paar honderd gulden konden kosten, afhankelijk van de periode waarin hij leverde. Uit enkele rekeningen¹³ blijkt dat hij in 1927 een tjasker leverde voor fl. 482,50 en in 1928, leverde hij er een voor fl. 390,-. Een tonmolen kostte in de jaren veertig tussen de fl. 100,- en de zo'n fl. 200,-.

Dijkma stond bekend vanwege het feit dat hij zijn werk 'uit het hoofd' deed (fig. 8). Hij leerde alles van zijn vader, die hem vanaf zijn ziekbed aanwijzingen gaf. Zowel hij, zijn vader als zijn opa waren tjaskerbouwers, in feite waren ze timmerman, met de focus op tjaskers (zie biografie hieronder). Na het overlijden van Dijkma nam Bart Smit het werk over. Bart was een zoon van een nicht van Dijkma. De laatste tjasker die gebouwd is staat in Giethoorn in het Molengat aan de Molenweg nr. 7. Deze tjasker staat hier voor de sier en ter herinnering.

¹¹ Mevrouw G. Dijkma, kleindochter van De heer Dijkma, stelde hiervoor haar archief beschikbaar.

¹² Informatie afkomstig uit een brief van de Nederlandsche Heidemaatschappij, 18 januari 1941.

¹³ Afkomstig uit het archief van mw. G. Dijkma

Biografie van Roelof Dijkma

Roelof Dijkma (Giethoorn, 22 mei 1895 - 31 januari 1975) was aannemer/timmerman, maar zijn focus lag op het bouwen van een molentjes, de tjaskers. Tussen 1910 en 1945 heeft hij 400 tot 500 tjaskers gemaakt, inclusief circa 80 handgedreven tonmolens. Zijn vader, Wilemsz Dijkma, overleed al op jonge leeftijd aan tuberculose, maar leerde hem de kneepjes van het vak vanaf zijn ziekbed. Al sinds 1860 zijn drie generaties de tjaskerbouwer familie van Nederland geweest. Ook hielden zij zich bezig met de bouw van achtkante grondzeilers (wieken die tot bijna aan de grond raken) en molenonderhoud. De meeste tjaskers draaiden in Noordwest-Overijssel, maar ze hadden ook klanten in Friesland en Drenthe en ver daarbuiten. Vanuit Giethoorn werden de kopers met de fiets bezocht, terwijl de tjaskers met paard en wagen naar hun bestemming werden vervoerd. Voor lange afstanden werd de trein gebruikt. Er zijn brieven bewaard met opdrachten uit Hengelo, het openlucht museum in Arnhem, Veenendaal, Noordeloos, etc. Op aanwijzingen van de Dijkma groef men de noodzakelijke ringsloten voor de afwatering. De opbouw en in bedrijfstelling van de tjasker gebeurde door de molenmaker zelf. In 1935 werd de voorlopig laatste tjasker in gebruik genomen in het Friese Steggerda. Daarna deden de motormolentjes hun intreden, maar toch werden in de jaren zestig opnieuw door Roelof Dijkma een aantal tjaskers gebouwd. In 1963 bouwde hij in opdracht van Staatsbosbeheer een tjasker in het natuurreservaat De Weerribben voor de bevoeiing van rietland, de Tjasker Kalenberg. Deze werd op 28 mei, 1963 feestelijk onthuld, met een puntertocht vanuit Kalenberg naar de locatie van onthulling van tjasker door de commissaris van de koningin van Overijssel, dhr. J. Haverkamp (zie foto's hieronder, de foto's komen uit het persoonlijke archief van G. Dijkma, kleindochter van de molenbouwer uit Giethoorn).

Roelof Dijkma ontving als waardering voor het bouwen van tjaskers het certificaat van verdienste door de Vereniging de Hollandsche Molen, tijdens de jaarvergadering van 6 maart 1971. Dijkma overleed in januari 1975 op 79-jarige leeftijd, tijdens de bouw van Tjasker Veenwouden (bron: naar wikipedia.nl en mevr. G. Dijkma)

Figuur 6. A. De bestaande tjaskers van Drenthe en B. luchtfoto's waarop de tjasker grondvormen zichtbaar zijn (foto's: resp. A. Verbers en Topotijdreis.nl)

Figuur 7. Twee verzegelde enveloppen waarin de contante betaling van de tjaskers werd verzonden (bron: G. Dijkma, kleindochter van de molenbouwer uit Giethoorn).

Ansichtkaart als visitekaartje

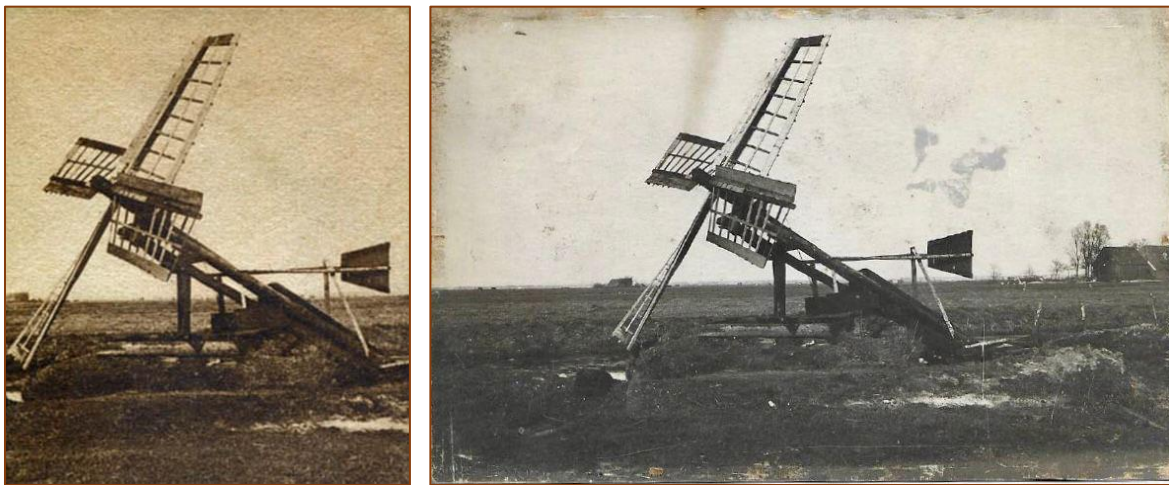
Dijksma werkt aan een vijzel in zijn schuur.

Figuur 8. Enkele foto's van Roelof Dijkstra; deze foto's zijn gemaakt ter gelegenheid van een jubileum en een publicatie (bron: G. Dijkstra, kleindochter van de molenbouwer uit Giethoorn).

Hoofdstuk 4. Concurrentie voor de tjasker

4.1 Variaties

Tjaskers werden soms ook jaskers genoemd. Zoals eerder aangegeven zijn er in de basis twee typen tjaskers te onderscheiden: de boktjasker en de paaltjasker. Bij een boktjasker ligt de voorkant van de molen op een houten bok (zie fig. 4b) en bij de paaltjasker wordt de molenas gedragen door een paal (zie fig. 5). Maar er is nog een variant op de paaltjasker, deze heeft een 'roervlag' aan de staart. Daardoor kon het molentje beter op de wind blijven en gericht de wind vangen (fig. 9). Dit type tjasker kan zowel een vijzel hebben, als een klein schoepenrad, dat overdwars op de staart staat¹⁴. Het water wordt dan vanuit de bodem via het uitwateringsgootje afgevoerd en vloeit uit over het oppervlak.

Figuur 9. Een paaltjasker met een extra windvaan, hier bij de ijsbaan in Noordlaren, a. deze foto is afkomstig van Henk Luning, de molen was particulier bezit; b. een foto van dezelfde tjasker is toegestuurd door Harmen Koolman en is afkomstig uit een foto album van zijn oma. Onder de foto staat in het album 1927 geschreven.

Paaltjaskers werden ook veel toegepast bij de kleine veentjes die Drenthe zoveel kent en die men droog wilde malen om het veen te kunnen winnen. Vaak gaat het hierbij om pingoruïnes en soms om uitblazingskommen en alleen wanneer er voldoende winbaar veen aanwezig was. De tjaskers werden zo gebouwd dat ze relatief gemakkelijk verplaatst konden worden, en zodoende ook meerdere veentjes konden bedienen. Op basis van de kaartanalyses is te zien dat in bepaalde gebieden tjasker-grondvormen geclusterd voorkomen, zoals in de omgeving van Nooitgedacht en Amen (zie tabel 1). In principe haalde men de wieken in de winterperiode van de tjasker af. Deze werden opgeborgen in schuren, omdat ze vanwege de dunne latten kwetsbaar zijn. Ook ging soms de hele tjasker in de schuur. Bij het gebruik van tjaskers werden voor de windvang op de wieken zeilen geplaatst, zodat de tjasker meer water kon verzetten.

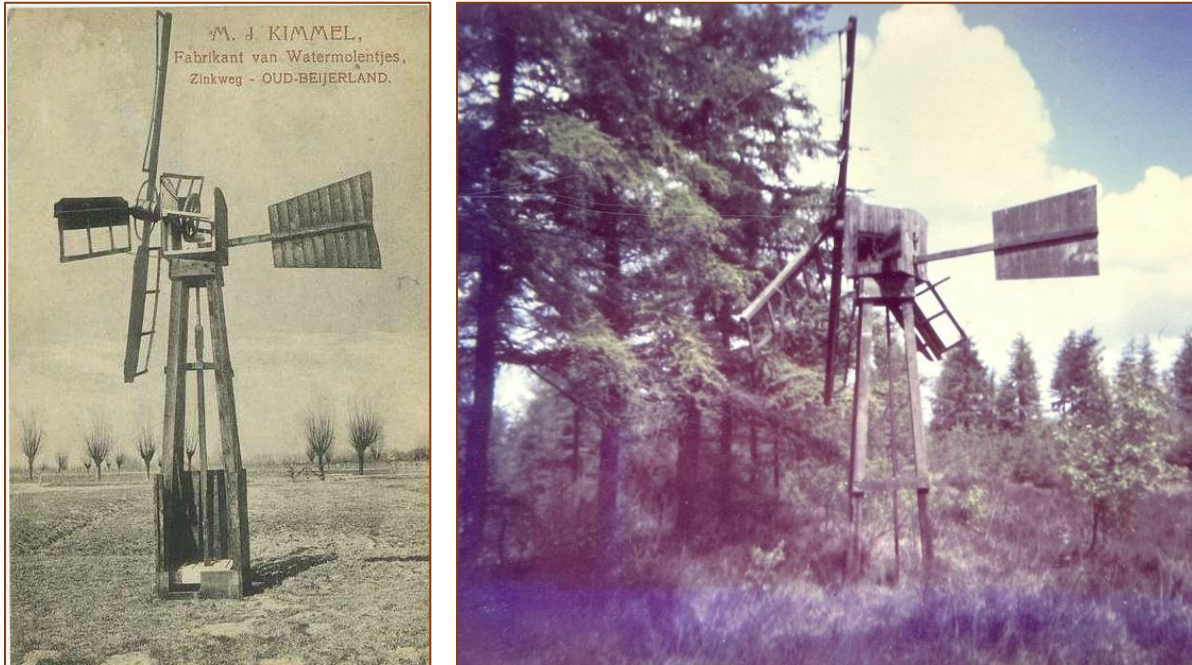
4.2 Ander type molentjes

Zoals aangegeven zijn er meerdere type kleine molentjes dan alleen de tjaskers, maar de gebruikte symbolen op de topografische kaarten zijn voor alle molentjes dezelfde! Het onderscheid kan op basis van de kaartinventarisatie (zie bijlage 1) dus niet gemaakt worden.

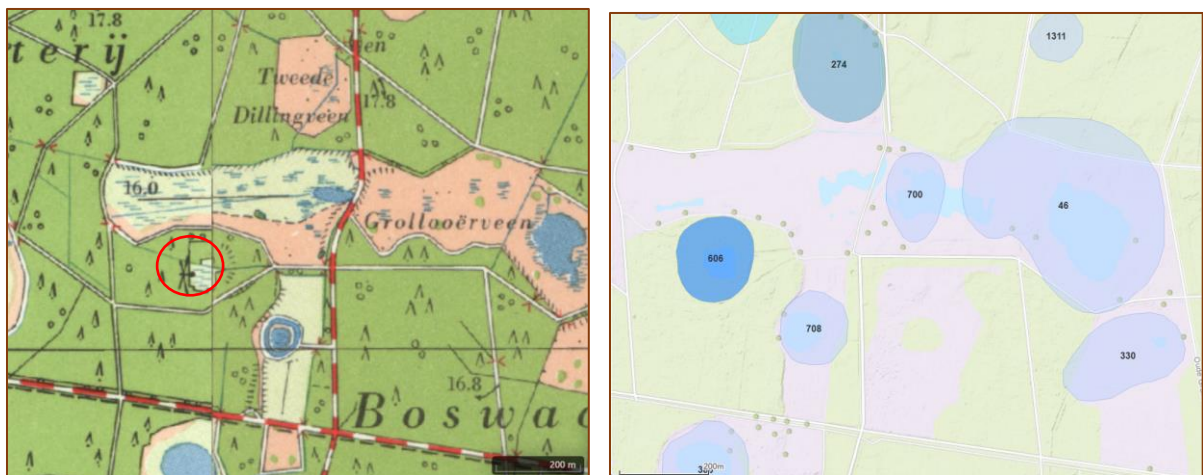
Henk Luning geeft aan dat langs het Zuidlaardermeer enkele Kimmel molentjes hebben gestaan. Deze molentjes, genoemd naar de bouwer, dhr. Kimmel uit Oud-Beijerland, staan wat hoger op de poten (zie fig. 10a en 10b). Ook Yolt IJzerman bevestigt het gebruik van Kimmel molentjes in Drenthe bij de veentjes. Hij raakte al als jonge jongen gefascineerd door dit molentje, omdat hij op een kaart

¹⁴ jan-louwers.nl/molens/staarttjasker

zag dat er eentje midden in het bos stond.¹⁵ Daar begreep hij toen niks van, hij kende alleen molentjes van de polderlandschappen. Na een zoektocht met zijn vader, in 1965, vond hij dit - inmiddels vervallen- Kimmel-molentje vlakbij Elp. De locatie wist hij nog exact, waardoor we konden vaststellen dat het om een molentje ging dat bij een pingoruïne, met nummer 606, op het Grolloërveld stond. We weten dat dit een pingoruïne is, omdat deze locatie tijdens de eerste Summerschool i.h.k.v. het Pingo Programma (2017) is onderzocht (voor locatie zie fig. 11).

Figuur 10. A. Een karakteristiek Kimmel molentje en B. Het vervallen Kimmel molentje in het bos van Elp (ansichtkaart en foto: Yolt IJzerman).

Figuur 11. A. Fragment van de topografische kaart uit 1960, waarop Yolt IJzerman het molentje zag, midden in de Boswachterij Grollo. B. Hetzelfde gebied maar dan op de Pingo site; met in fel blauw de locatie 606: een pingoruïne! (bronnen: resp. topotijdreis.nl en www.pingoruines.nl)

De Kimmel molentjes werden in een kleine serie gemaakt in Oud-Beijerland en op veel plaatsen in het land is toegepast, vaak ter vervanging van tjaskers. Kimmel molentjes bestaan deels uit hout en deels of geheel uit staal. Daarnaast zijn er nog andere kleine molentjes die geheel uit staal bestaan,

¹⁵ Yolt IJzerman, Artikel voor Staatsbosbeheer: Hoe een scholier door Staatsbosbeheer werd afgescheept en een molentje illegaal van eigenaar veranderde.

zoals de “Hercules” windmolentjes met windrozen die Amerikaans aandoen (zie fig. 12). Ze zijn gedurende enkele decennia toegepast op plekken waar kleinschalig water weggepompt moest worden, waaronder ten behoeve van de turfgraverij in de “veentjes” in Drenthe. Technologisch gezien zijn het de opvolger van de tjaskers en er werd volop in gehandeld. Op www.Delpher.nl zijn allerlei advertenties m.b.t. tjaskers en andere molentjes aanwezig, slechts enkele van de advertenties worden in figuur 12 getoond. Zo werden in het blad De Boerderij van 12-11-1924 twee advertenties getoond, waarin Dijkstra zijn goedkoopste tjasker aanbiedt voor fl. 75,-. Ook staan er advertenties voor Kimmel molentjes, uit Oud Beijerland. Op 15-12-1920 stelt een zekere B. Hoven uit Langelo een vraag; hij wil een molentje kopen dat geschikt is voor ongeveer 2 ha land. Een andere molenmaker uit Giethoorn, J. Mol, adverteert op 10-06-1929 met zijn “goedkoopste molentje” dat hij kan leveren voor fl. 90,-.

Figuur 12. Voorbeelden van advertenties voor de verkoop van diverse molentjes (bronnen resp. Delpher: A. Opregte Steenwijker courant 25-05- 1908, B. De Boerderij jrg 10 1924-1925 en C. via Yolt IJzerman).

4.3 Veranderd gebruik

Tjaskers werden dus al vanaf de Vroegmoderne tijd (1500-1800) gebruikt om kleine percelen te bemalen¹⁶. Ze raakten in de jaren dertig van de vorig eeuw in verval en er kwamen steeds vaker metalen windmolens, waardoor de houten tjaskers de concurrentiestrijd verloren. Het nadeel van een houten tjasker is dat onderdelen relatief snel (tien tot twintig jaar) wegrotten, en weer vervangen moeten worden. De houten tjaskers vragen veel zorg, zoals het afbreken en opbergen in de wintermaanden en het vervangen van de dunne latten van de wieken.

Tjaskers worden tegenwoordig met name gebruikt in natuurgebieden en bij kleine natuur terreintjes, zoals veentjes en juist om verdroging tegen te gaan. Dit is de omgekeerde functie van hoe ze oorspronkelijk gebruikt werden! Het droog malen om veen te kunnen steken gebeurde namelijk met name in de zomermaanden, terwijl tegenwoordig met name de zomerperiode, er water opgebracht moet worden om verdroging tegen te gaan.

¹⁶ Tjasker, Leestekens van het landschap.nl

Hoofdstuk 5. De Drentse tjaskers

5.1 De Zeijer tjaskers, bij het Bollenveen en Meestersveen

De Zeijer paaltjaskers staan beide bij een pingoruïne, een bij het Bollenveen en een bij het Meestersveen (resp. nummers 1646 en 573 op www.pingoruines.nl en fig. 6). Zij vormen in feite de aanleiding voor dit tjaskeronderzoek in Drenthe.

Beide tjaskers zijn hier vrij recent geplaatst, door de vrijwilligers van de werkgroep het ZeijerWiek, onder leiding van Waling Hofkamp. Zowel de veentjes als de tjaskers worden onderhouden door deze vrijwilligers groep¹⁷. Deze werkgroep hield zich bezig met het herstel van het kanaaltje Zeijerwiek en besloot daarna het Bollenveentje ook op te schonen. Hierbij kwam de oude grondvorm van een tjasker tevoorschijn. Deze vrijwilligersgroep kocht in 2001 een bouw pakket voor een tjasker om deze op de ontdekte grondvorm te kunnen plaatsen. Deze aankoop werd medemogelijk gemaakt door een gift van een dorpsbewoner. Tijdens de bouw van de tjasker bleken de maten niet overeen te komen met de bestaande grondvorm. Er werd besloten om iets verderop een tweede, passende grondvorm te graven.

Op de foto hieronder is de originele tjasker op de originele locatie te zien bij het Bollenveen (fig. 13). Op de zuidelijke 'oever' ligt een dik pakket gewonnen veen te drogen. Wat ook opvalt is dat in de directe omgeving geen bomen aanwezig zijn, terwijl er nu rondom de pingoruïne vrij dikke eiken staan. De tjasker bij het Bollenveen (zie fig. 6) verkeert momenteel niet in een goede conditie, maar aan herstel wordt gewerkt.

Figuur 13. De oude tjasker bij het Bollenveen, waar turf werd afgegraven, noord van Zeijen (bron: ZeijerWiek.nl)

De tjasker van het Meestersveen dateert uit 1940 en is sedert 2006 in eigendom en beheer gekomen van de stichting ZeijerWiek e.o.. Hij werd geschonken door de Molenstichting Drenthe. De tjasker werd in de jaren tachtig in een schuur in Rolde aangetroffen en vervolgens gerestaureerd. Jelke

¹⁷ zeijerwiek.zeijen.nu/veentjes-of-pingoruines

Bennink, een inwoner uit Zeijen, wist waar de originele grondvorm was geweest¹⁸. De grondvorm werd opnieuw aangelegd en de tjasker werd in 1983 op de huidige locatie geplaatst. In de winter wordt het molentje opgeslagen, zodat water in de vijzel niet kan bevriezen en geen schade kan veroorzaken. De tjasker bij het Meestersveen is een van de weinige die op de Rijksmonumentenlijst staan¹⁹.

5.2 De tjasker van het Grolloërveen

Bij het Grolloërveen staat een paaltjasker direct naast het fietspad en de vlonderbrug. Deze is hier in 2009 geplaatst en is eigendom van Staatsbosbeheer. Vrij recent werd het vernield, maar onlangs is de tjasker hersteld en weer terug op z'n plek. De tjasker speelt een rol bij het nathouden van het Grolloërveen (zie fig. 5). Het gaat ook hier overigens niet om een nieuwe tjasker. De database van de Molenstichting geeft aan dat deze tjasker tot eind veertiger jaren gewerkt heeft bij de Ziel, in het Dongelsveen, nabij Rolde. Dit 'veenplaatsje' is mogelijk een pingoruïne. Hij was eigendom van de familie Popken en wordt daarom ook de Tjasker van Popken genoemd. Hij werd gebouwd in 1920, of mogelijk al eerder, waarschijnlijk door Roelof Dijkma en is in 1949 ontmanteld. Zie voor meer informatie het kader hieronder; met de 'huidige plaats' onderaan in het kader, wordt het Grolloërveen bedoeld.

De heer B. Suichjes te Rolde heeft in zijn jonge jaren nog met deze tjasker, eigendom van zijn oom, gewerkt. De tjasker diende voor bemaling van een veenplasje nabij de nieuwe weg Rolde-Gieten. Elk jaar werd de tjasker in het voorjaar naar buiten gebracht, en in het najaar weer naar binnen. Voor het opstellen, afbreken en verplaatsen van de tjasker was wel een man of vier nodig; het werk werd meestal als mandagwerk verricht. Bij weinig wind werden er oude zakken aan de wieken bevestigd, die overigens nogal kwetsbaar waren, en vaak moesten worden gerepareerd. Verder moest er vaak het nodige smeerwerk gedaan worden.

De tjasker is zeker tot het eind van de veertiger jaren in gebruik geweest; de heer Suichjes weet zich nog te herinneren dat zijn oom het molentje in de jaren twintig heeft over genomen, en hem dus niet zelf heeft laten bouwen. In die jaren, voordat de bossen er waren, hebben er rond Rolde, Grolloo en Amen veel van die molentjes gestaan. We weten uit andere bronnen dat de bekende tjaskerbouwer Dijkma tussen 1910 en 1927 bijna 30 tjaskers in Drenthe heeft gebouwd.

Deze tjasker heeft tot het eind van de veertiger jaren in de zomermaanden gestaan in een veentje aan De Ziel te Rolde. In de wintermaanden ging de tjasker naar binnen en toen het turfsteken ophield bleef de molen liggen op de zolder van de schuur van de eigenaar. De familie Popken te Rolde heeft de molen geschonken aan de gemeente Rolde, waarna het is opgeknapt door het klusjesbureau "Mensen zonder werk" te Rolde. Sinds juni 1985 is de tjasker opgesteld op zijn huidige plaats in Zeijen.

Kadertekst Tjasker van Popken, informatie afkomstig uit Stellingnieuws nr. 11, 1985²⁰

5.3 Overige tjaskers in Drenthe

Op de database van de Nederlandse Molenstichting zijn in totaal 19.284 molen genoteerd. Hiervan zijn in totaal 56 locatie bekend als -mogelijke- tjaskers in Drenthe.²¹ De locaties hebben een specifiek nummer gekregen, het zogenaamde "Ten Bruggencate" nummer. Op deze site is (locatie)informatie over deze molentjes te vinden, door op de kaart een molentje aan te klikken.

Paragraaf 5.4 gaat in op de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek. Het overzicht van alle gevonden locaties is opgenomen in bijlage 1. In dit overzicht zijn de molentjes verdeeld in enerzijds

¹⁸ Informatie via Roelof Heling, betrokken lid van het ZeijerWiek; ook wordt aangegeven dat de Zeijer molens niet opgeknapt zijn door een groep mensen 'zonder werk', maar door de werkgroep ZeijerWiek

¹⁹ zeijerwiek.zeijen.nu/tjasker/meestersveen

²⁰ via dhr. Wiebe Wiekema

²¹ Molendatabase.nl

tjaskers en anderzijds de molentjes die als de *windmotor* worden aangeduid (zie legenda in fig. 2). Bij elke *tjasker* en *windmotor* is:

- a. de plaatsnaam, of de dichtstbijzijnde plaatsnaam weergegeven,
- b. de coördinaten van de molen op de kaart genoteerd en
- c. de periode waarin zij aanwezig waren op de kaarten.

Bijzonder is dat van de nu geïnventariseerde molentjes op topografische kaarten slechts een derde in het Ten Bruggencate systeem is opgenomen. Hierbij moet worden vermeld uitgegaan is van het 'legenda model' molentje (zie H2) en dit kunnen dus ook andere molentjes zijn dan alleen *tjaskers*, zoals de Kimmel molentjes!

Ik kan niet uitsluiten dat er fysiek minder molentjes waren dan dat er nu in het overzicht staan. Dat komt omdat de molentjes ook werden verplaatst. De huidige *tjaskers* zijn hiervan immers een voorbeeld. Het zou kunnen dat op de verschillende kaartbladen hetzelfde molentje op een andere plek staat. Uit de vele reacties n.a.v. de persberichten, waren er enkele die hierop wezen²². Zo gaf Henk Luning aan de *tjaskers* gemakkelijk te verplaatsen waren of dat ze na gebruik aan het natuurgeweld waren overgeleverd. Hij vond voor Noordlaren (Groningen) een *tjasker* die ook bij de petgaten van Auke de Jong aan de Osdijk in de polder stond. Deze werd later verplaatst naar de ijsbaan bij café Kloots, aan de Vogelzangsteeg. Deze zorgde ervoor dat het perceel bemaald werd, zodat er geschaatst kon worden. Dit maakt ook duidelijk dat zeker niet alle *tjaskers* werken ingezet om veentjes/pingoruïnes en/of uitblazingskommen te bemalen. In mijn zoektocht had ik dit al geconstateerd; veel molentjes zijn aanwezig in de uitgestrekte open veengebieden zoals in het Hunzedal of in het gebied tussen Assen en Veenhuizen.

Om hierop iets meer grip te krijgen is daarom de periode dat een molentjes op een specifiek kaartblad staat ook geïnventariseerd (zie paragraaf 5.5 en bijlage 1).

Enkele voorbeelden

Hieronder volgen enkele beschrijvingen/citaten afkomstig van de Molendatabase en vanuit reacties van derden, over *tjaskers* waarvan het aannemelijk is dat het hier om veentjes, dus mogelijke pingoruïnes en/of uitblazingskommen gaat (zie pag. 20 en 21).

- In Hooghalen²³ stonden op de heide molentjes om met name de zogeheten veendobben, op de heide, die toen nog in gemeenschappelijk bezit was, te bemalen.
- Ten westen van Amen stond één molentje in het Boekweiten veentje, dat gelegen is ter plaatse van de huidige camping Dianaheide. Deze molen was het gezamenlijk eigendom van de boeren die daar een veenputje hadden.²⁴
- Ten zuidwesten van Amen stond een *tjasker*, die eigendom was van de familie Bos te Balloo. In gemeenten als Rolde, waar men geen hoogveen had en daarom geen turf kon graven, werden in de 19e eeuw perceeltjes heide afgebrand, die daarna werden afgestoken in rechthoekige 'zudden' om als brandstof te dienen. In het begin van de 20e eeuw werden ook de heide veentjes aangepakt. Daarin kwam laagveen voor, dat een veel betere, hardere, brandstof opleverde. Daarvoor was echter drooglegging nodig, hetgeen gebeurde met eenvoudige verplaatsbare windmolentjes, zogenaamde *tjaskers*.²⁵

²² Zie hiervoor de lijst van namen onder de literatuurlijst aan het einde van het rapport

²³ www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-07217

²⁴ Bron: de Nieuwe Drentse Almanak, 1992, W. Houtman. Via Henk Luning

²⁵ www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-08544

- Hans Salverda, uit Zorgvliet gaf aan dat bij het dorp Zorgvliet 2 plekken aanwezig zijn waar tjaskers kunnen hebben gestaan: “Ze hebben hoefvormige opvoer en afvoergreppels om het water uit het veen te malen en liggen beide nabij de Ruyter de Wildtlaan tussen de campings Hertenweide en Zonnekamp. Een tweede locatie betreft een plek aan de overzijde van de Ruyter de Wildtlaan, richting provinciale grens. Deze hoort waarschijnlijk bij het Pelster Gat dat ook nabij de provinciale grens lag. Opvallend is dat de locaties in een bos liggen²⁶. De Ruyter de Wildtlaan ligt op een waterscheiding. Het gebied ten noorden watert af richting Friesland en de andere kant vanouds richting Vledder Aa”. Daarnaast constateerde hij op oude kaarten een mogelijke tjasker bij Oude Willem en bij de Vledder Aa.

Het plaatsen van een tjasker is, naast het opbouwen van de tjasker zelf, een flinke klus, omdat er ook gegraven moet worden. Dat doe je niet zomaar voor even; je moet er vanuit kunnen gaan dat het zinvol is en dat er voldoende winbaar veen aanwezig is en dat er gedurende meerdere zomers het droogmalen lukt. Tjaskers waren zo gebouwd dat ze relatief makkelijk uit elkaar gehaald konden worden, enerzijds om ze naar een volgend veentje te kunnen verplaatsen en om te worden opgeslagen gedurende de winter.

5.4 Grondvormen

Naast het onderzoek naar de tjaskers en molentjes op de diverse topografische kaarten, heb ik ook naar -mogelijke- grondvormen gekeken via de kaart van het AHN²⁷. Deze grondvormen vond ik tijdens het veldwerk bij het onderzoek naar pingoruïnes en uitblazingskommen, en waren daardoor mede aanleiding voor dit onderzoek. Ik ga hierbij uit van het idee dat als er een grondvorm aanwezig is, er ook -tijdelijk- een tjasker moet hebben gestaan of dat men een tjasker wilde plaatsen (zie fig. 14 en 17). Hiermee wordt geïmpliceerd dat er veen gewonnen is en daarmee is de kans groter dat het hier om een mogelijke pingoruïne zou kunnen gaan. De grondvormen zijn zeer goed herkenbaar, zowel in het veld als op het AHN.

5.4.1 Clusters

Uit het onderzoek naar de grondvormen kwam naar voren dat grondplaatsen ook in clusters voorkomen; het gaat hierbij om meerdere grondvormen binnen een relatief klein gebied. Dit lijkt erop te wijzen dat de tjaskers binnen bepaalde regio's het ene jaar bij het ene veentje stonden en het andere jaar bij een ander veentje.

Zo zijn in de omgeving van Nooitgedacht 6 grondvormen bij 6 mogelijke pingoruïnes waargenomen. Eén van deze locaties is onderzocht i.h.k.v. het Pingo Programma en blijkt overigens een uitblazingskom te zijn. Ook in de omgeving van Amen is zo'n cluster van 4 veentjes met tjaskergrondvormen gevonden, evenals bij Hooghalen en Papenvoort.

Nabij Grolloo zijn 8 veentjes met een tjasker vastgesteld via de kaartanalyse, waarvan er twee een grondvorm hebben en één een waarschijnlijke grondvorm. Twee van deze locaties zijn vastgesteld als pingoruïnes en 3 als mogelijke pingoruïne. Zie voor het overzicht bijlage 1.

Anders dan bij veentjes staan bij polderbemaling de tjaskers voor een lange(re) periode op één plek, om zo een polder te bemalen en droog te krijgen.

5.4.2 Ontbrekende afvoersloot

Zoals eerder aangegeven is er echter een groot verschil in de situatie tussen tjaskers die polders bemalen en de tjaskers die pingoruïnes of uitblazingskommen bemalen. Bij de gevonden grondvormen vind ik alleen de 'binnenringsloot' en deze staat in open verbinding met het veentje. Er is vaak geen hoger gelegen greppel of slootje aanwezig, zoals bij de andere tjaskers. Het water

²⁶ Opmerking auteur: Het feit dat een tjasker in een bos ligt, wordt als opvallend benoemd. Dit komt echter vaker voor en dit heeft te maken met het feit dat vanaf begin vorige eeuw het bosareaal enorm is toegenomen. Hiervoor lagen veel veentjes in een heide landschap.

²⁷ AHN is de afkorting van Algemeen Hoogtebestand Nederland

stroomt van het veentje naar de tjasker toe, wanneer er bemaald wordt, en valt door het vijzelen via de uitloophak naar beneden. Het water moet daarom zijn afgevangen met een zeil of een open goot en naar een sloot verderop getransporteerd worden. Dit blijft een onduidelijke factor en onopgelost punt in dit onderzoek. Zo geeft Meint Noordhoek²⁸ aan dat een tjasker kan pas functioneren als er een ringsloot én een afvoer is gemaakt. Dit wordt een *tjaskerput* genoemd.

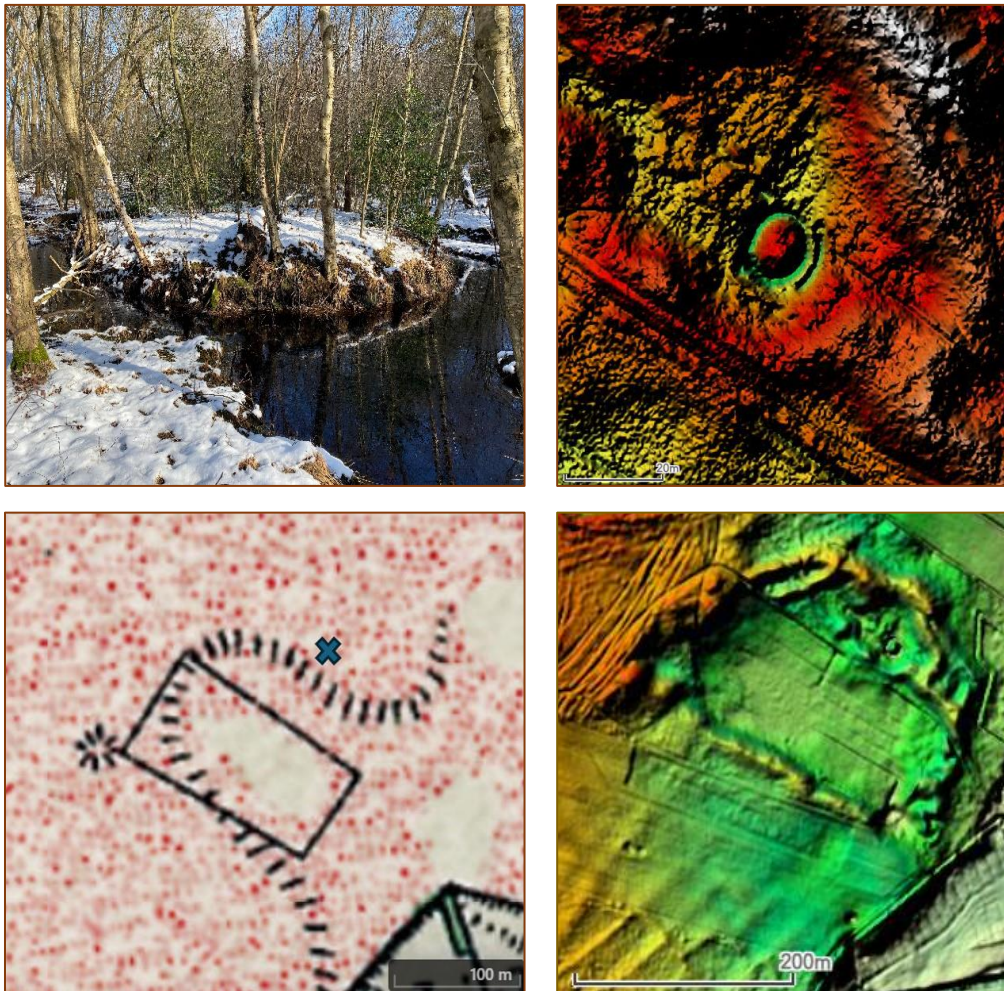
Ik heb naast het tjaskeronderzoek daarom aanvullend ook de grondvormen bij veentjes of -mogelijke- pingoruïnes en uitblazingskommen via het AHN geïnventariseerd (zie par. 5.4) en gekeken of er wel of niet een hoger gelegen sloot nabij was. Hieruit blijkt dat er vaak wél de kenmerkende ronde vorm aanwezig is met een eilandje, een 'ringsloot' en een ruggetje er omheen, maar dat de -hoger gelegen- sloot of greppel, waarop het water geloosd moet worden onduidelijk is of ontbreekt. Mogelijk zijn de afvoergeulen later gedicht, toen de tjaskers niet meer gebruikt werden of door ander grondgebruik (zie bijlage 3).

Een duidelijk voorbeeld van deze ontbrekende sloot waarop geloosd werd, is de grondvorm in Oudemolen (fig. 14). De situatie bij deze tjasker locatie is daarnaast nog extra bijzonder, omdat de tjaskerplek hoger ligt dan het perceel dat de tjasker moest bemalen. In figuur 15 wordt een combinatie van het AHN gecombineerd met de geomorfologische kaart van deze locatie weergegeven. Hierop zie dat de grondvorm wordt omgeven door een stuifduin (fel geel), en dat het in een uitgestoven laagte ligt (licht geel). Op het AHN is ook zichtbaar dat in de directe omgeving van de tjasker kleine duintjes liggen en dat tussen de grondvorm en de laagte een hoger ruggetje ligt, mogelijk aangelegd ten behoeve van het fietspad. De ligging van deze grondvorm bij Oudemolen, in een bosrand is onlogisch. Topotijdreis laat echter zien dat deze situatie dateert van na 1953, daarvoor was het een groot open heidegebied. Ofschoon de grondvorm heel gaaf is, wordt op geen enkele kaart de bijbehorende tjasker weergegeven. Het perceel wat de tjasker zou moeten bemalen ligt aan de zuidzijde van de grondvorm en staat al rond 1900 op de kaart als een afgebakend terreintje midden in een heidelandschap (zie fig. 14c). Waarschijnlijk klopt de vorm op de kaart van 1915 niet en ligt de tjasker net binnen de -met schrapjes aangegeven- rug, die te zien is op het AHN fragment. Deze komt overeen met vorm op de geomorfologische kaart (fig. 15) waar het stuifduin in fel geel wordt weergegeven. Toch blijft de locatie van deze tjaskerplek opvallend en onlogisch, zeker omdat aan de zuidzijde van de laagte een doorgang is naar het beekdal van de Drentsche Aa.

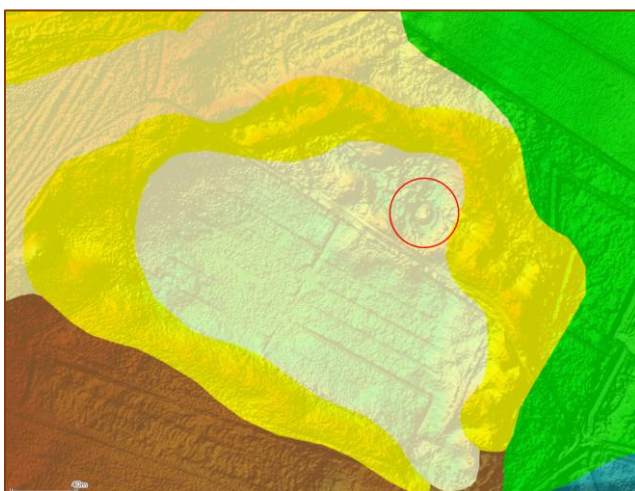
5.5. Windmotoren

Zoals eerder aangegeven zijn naast de tjaskers ook de windmotoren, of simpelweg 'molentjes' geïnventariseerd (zie de legenda van figuur 2). In totaal zijn er 58 windmotoren gevonden op de verschillende kaarten. Geen van deze locaties beschikt over een grondvorm. Deze molentjes komen veelvuldig voor in het Hunzedal, maar ook in de Kolderveense Bovenboer polders in west Drenthe. Een enkele keer is te zien dat er een molentje verschijnt als een tjasker verdwijnt, zoals in Hoogersmilde O, waar van 1927-1958 een tjasker stond en van 1958-1963 een molentje. Hetzelfde is ook het geval bij de grootste uitblazingskom van Drenthe, de Duunsche Landen, in het Hunzedal, waar eerst tjaskers hebben gestaan, en daarna molentjes (zie fig. 16).

²⁸ N.a.v. het persbericht kwamen diverse reacties op het onderzoek, waaronder deze.

Figuur 14. van linksboven naar rechts onder: A. de huidige nog aanwezige tjasker grondvorm nabij Oudemolen en B. het AHN beeld van deze plek. C. kaartfragment uit 1915 waar de laagte als perceel wordt aangegeven; het blauwe kruis geeft de locatie van de tjaskerplek aan. D. Het AHN beeld van de hele laagte (foto A. Verbers, kaartfragmenten pingoruines.nl en topotijdreis.nl)

Figuur 15. Fragment van de geomorfologische kaart, gecombineerd met het AHN van de situatie in Oudemolen. Geel: stuifzandrug, licht geel: stuifzand vlakte, bruin: smeltwater heuvel, groen: overstromingsvlakte in de rode cirkel ligt de grondvorm van de tjasker (www.pingoruines.nl).

Figuur 16. Deze topografische kaartjes tonen een onderdeel van de grootste uitblazingskom van Drenthe, waarbij het linker kaartje dateert uit de periode 1930-1953 en het rechter uit de periode 1954-1969. De plekken van de molentjes zijn iets verschoven t.o.v. de tjasker plekken (bron: topotijdreis.nl).

Hoofdstuk 6. Resultaten uit het onderzoek

6.1 Inleiding

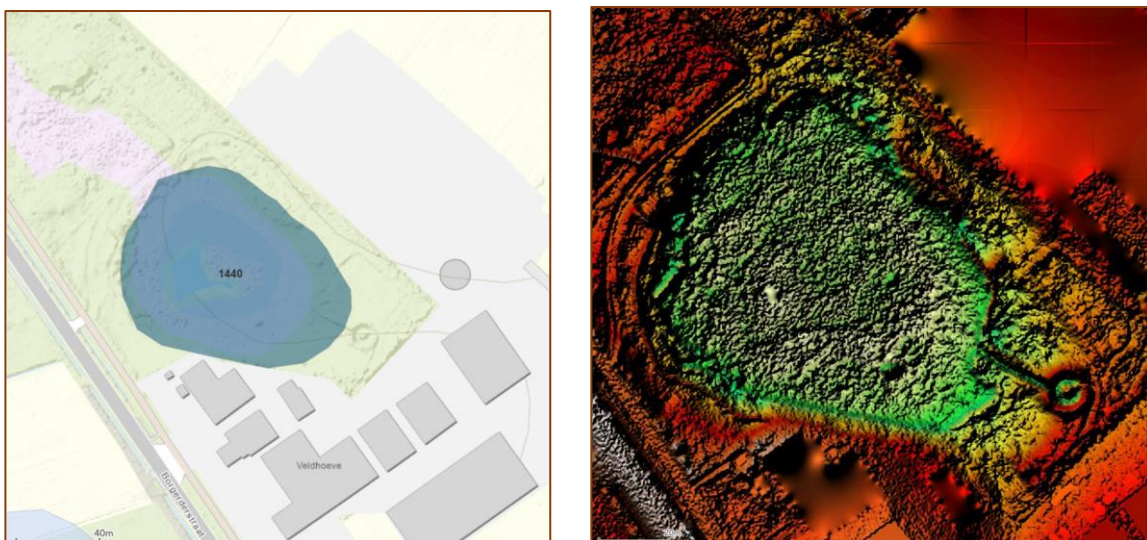
Het onderzoek levert een overzicht van verschillende typen molentjes die in Drenthe aanwezig zijn en zijn geweest. Er wordt een overzicht gegeven van tjaskers en soortgelijke molentjes zoals de Kimmel molentjes; deze zijn namelijk op de kaarten niet te onderscheiden. Daarnaast is een overzicht van 'windmotoren' gemaakt, zie hiervoor de legenda van figuur 2. Van alle molentjes is beschreven wanneer ze voor het eerst op de kaart voorkwamen en wanneer ze niet meer op de kaart voorkwamen (zie bijlage 1). Beide overzichten zijn vervolgens verdeeld in 'decennia- clusters' (bv 1950-1959), waardoor vastgesteld werd hoeveel tjaskers en molentjes er per decennium waren. Omdat het jaar van verschijnen en het jaar van verdwijnen is vastgesteld, kan je iets te zeggen over de -minimale- ouderdom van de tjaskers en windmotoren. De decennia clusters zijn vervolgens met elkaar vergeleken, waardoor een tijdsbeeld ontstaat van de aanwezigheid van deze molentjes.

Wat hierbij opgemerkt moet worden is dat de overzichten waarschijnlijk niet helemaal compleet kunnen zijn. De oorzaak hiervan is dat enerzijds omdat molentjes waarschijnlijk niet meteen na plaatsing op een kaart staan, omdat dit namelijk afhankelijk is van nieuwe kaartuitgaven. Anderzijds geldt dat er gewerkt is met zowel molentjes op de kaarten als met grondvormen op het AHN. Aan deze laatste groep zijn geen jaartallen te koppelen. Tenslotte kunt je alleen die grondvormen zien die op het AHN herkenbaar zijn, wat dus niet betekent dat er niet meer aanwezig zijn of zijn geweest. Ter illustratie: in het overzicht met jaargroepen zijn 169 tjaskers vermeld, maar in het totaal overzicht zijn 200 tjaskers gevonden! Dit is inclusief de locaties van de grondvormen!

Toch bieden de overzichten wel een goed beeld en achtergrond van tjaskers en molentjes, het gebruik en waar en wanneer zij op een locatie aanwezig zijn geweest.

Zoals genoemd zijn er in totaal 200 tjaskers en 58 molentjes opgenomen, maar daarnaast zijn ook andere typen molens geïnventariseerd, zoals de korenmolens, omdat zij als een soortgelijk symbool op de kaarten staan. Hiervan heb ik er 107 opgenomen (zie bijlage 4).

Daarnaast heb ik, gefocust op de vastgestelde en mogelijke pingoruïnes en uitblazingskommen, gekeken naar de eventuele aanwezigheid van de tjasker grondvormen (zie fig. 17). Een enkele keer is er wel een grondvorm aanwezig, maar ontbreekt het molentje op de kaart, zoals bijvoorbeeld in Nooitgedacht aan de Borgerderstaat, bij locatie 1440 op de pingosite (www.pingoruïnes.nl).

Figuur 17. A: topografie en B. hoogtekaart van locatie Nooitgedacht (1440 op de pingo site), met links de laagte, wat een uitblazingskom blijkt te zijn, en rechts de grondvorm van een tjaskerplek (bron: www.pingoruines.nl)

6.2 Vaststellen aantallen tjaskers en molentjes

6.2.1 Relatie molentjes en mogelijke pingoruïnes en uitblazingskommen

In totaal zijn in dit onderzoek, zoals hierboven vermeld, 200 -mogelijke- tjaskers en 58 molentjes vastgesteld.

De informatie van 56 van de 200 tjaskers is afkomstig van de Molendatabase, de overige zijn vastgesteld op basis van kaartanalyses, het AHN en veldwaarnemingen. De 'tjaskers' in dit onderzoek kunnen ook andere molentjes zijn, zoals Kimmelmolentjes, maar dit onderscheid kan ik niet maken omdat voor dit type molentje op de kaart hetzelfde symbool wordt gebruikt. Ook zijn een aantal grondplaatsen vastgesteld.

Omdat mijn interesse voor de tjaskers en molentjes gewekt werd vanuit mijn onderzoek naar pingoruïnes en uitblazingskommen, heb ik ook specifiek naar deze locaties gekeken. In het Pingo Programma worden 4 typen ronde laagtes onderscheiden, te weten:

- vastgestelde pingoruïnes,
- zeer waarschijnlijke pingoruïnes (deze zijn nog niet volledig onderzocht, maar worden wel als erg kansrijk beschouwd),
- uitblazingskommen
- andere ronde laagtes, zoals recent gevormde laagtes of andere natuurlijke en antropogeen gevormde laagtes zoals resp. in het Holoceen gevormde stuifzandkommen en gegraven laagtes.

Op de kaart van het Pingo Programma zijn ongeveer 2300 'laagtes' aangegeven, die in potentie pingoruïnes of uitblazingskommen kunnen zijn²⁹. Elke locatie heeft een eigen nummer, zo heeft het Meestersveen nummer 573 en het Bollenveen 1646. Van 225 locaties is tot nu toe vastgesteld dat het pingoruïnes of waarschijnlijke pingoruïnes zijn en 150 locaties zijn vastgestelde uitblazingskommen. Het zijn met name deze 3 typen laagtes waar we eventueel een tjasker of molentje kunnen verwachten i.v.m. veenwinning in het verleden.

²⁹ Zie www.pingoruines.nl interactieve kaart

In totaal zijn er 258 gevonden *molentjes* (= *tjaskers en windmotoren*) vastgesteld in dit onderzoek; dit is inclusief de grondplaatsen.

Er zijn 65 *molentjes* gevonden die bij een -mogelijke pingoruïne of uitblazingskom hebben gestaan en/of nog staan. Zo stonden er 15 molentjes bij 14 vastgestelde pingoruïnes; hiervan zijn er 13 een tjasker en 2 een molentje. 2 tjaskers stonden bij 2 zeer waarschijnlijke pingoruïnes. Bij 7 uitblazingskommen stonden 7 tjaskers en 5 molentjes. Bij 42 mogelijke pingoruïnes en/of uitblazingskommen, gaat het om 35 tjaskers en 5 molentjes (voor een overzicht zie fig. 18).

Bij deze laatste groep gaat het om locaties die op de pingosite worden aangeduid als mogelijke pingoruïnes, maar die nog niet onderzocht zijn. Deze laagtes zijn gebaseerd op het AHN, de hoogtekkaart. Zolang ze nog niet vastgesteld zijn, worden ze op de geomorfologische kaart aangeduid als 'periglaciale' laagtes en deze zijn, net als de uitblazingskommen en -mogelijke- pingoruïnes, gevormd tijdens de laatste ijstijd.

		T	M
vastgestelde pingoruïne	14	13	2
zeer wrs pingoruïne	2	2	0
vastgestelde uitblazingskom	7	7	5
mogelijke pingoruïne of uitblazingskom	42	35	5
	65		

Figuur 18. Overzicht van het aantal molentjes bij pingoruïnes, mogelijke pingoruïnes, uitblazingskommen en nog niet vastgestelde overige laagtes, o.b.v. gevonden tjaskers (T) en molentjes (M) op de website van het Pingo Programma³⁰.

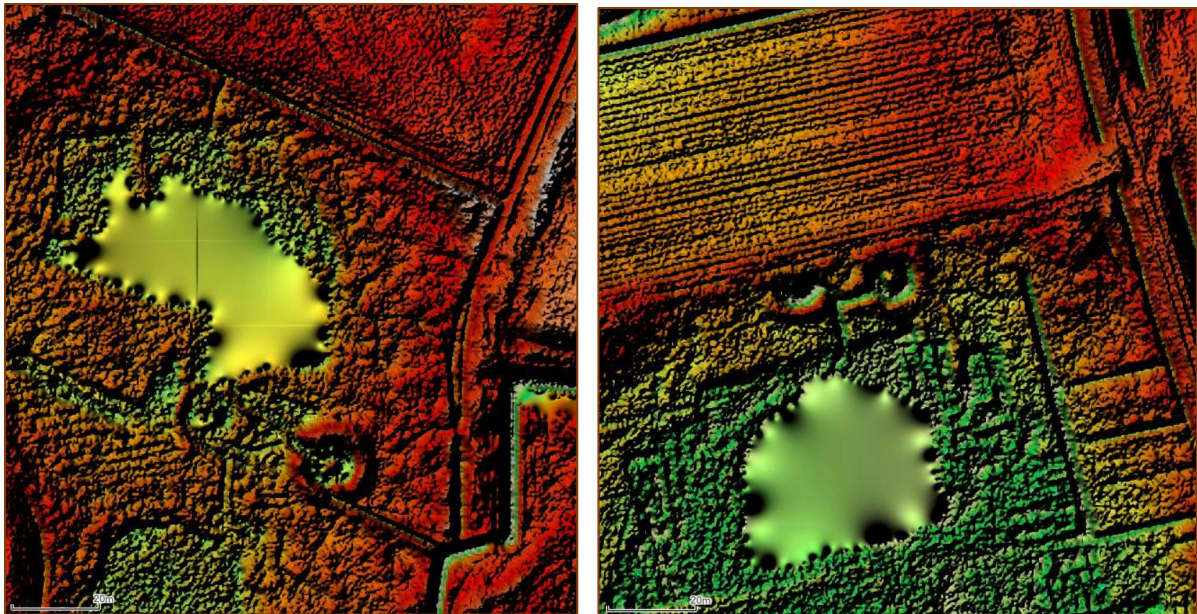
6.2.2 Aantal grondvormen

Zoals eerder aangegeven is bij 65 locaties van -mogelijke- pingoruïnes en uitblazingskommen is de aanwezigheid van een tjasker of een molentje vastgesteld (zie fig. 18). In bijna de helft van de locaties (31) is op de kaart geen tjasker gevonden, maar is op het AHN wel een tjasker-grondvorm zichtbaar (zie fig. 17 en 19). Bij 3 van deze 31 locaties zijn zelfs 2 grondvormen aanwezig, zoals bij het Bollenveen (nr. 1646), maar ook bij een veentje in Amen (nr. 1083) en een mogelijke pingoruïne bij Papenvoort (nr. 554). Bij nog 6 andere buiten deze 31 locaties zijn aanwijzingen voor een grondvorm, maar zijn deze niet gaaf -meer- aanwezig.

6.2.3 Gebruiksperiode

Van alle 258 op kaarten gevonden *molentjes* is het jaartal vastgelegd waarop de tjasker of het motormolentje op de kaart verschijnt en wanneer het niet meer op het kaartblad aanwezig is. Ondanks dat hier geen harde data aan gekoppeld kunnen worden i.v.m. verschijningsdata van nieuwe kaarten, schetst dit overzicht wel een goed beeld van de periode waarin de molentjes aanwezig waren (zie bijlage 2). Sommige tjaskers zelf kunnen ouder zijn, omdat ze eerder op een andere locatie werden toegepast, zoals het geval is bij de tjasker van het Meestersveen en de tjasker in het Grolloërveen. Van beide typen *molentjes* zijn 'decennium' groepen gemaakt o.b.v. hun aanwezigheid op de topografische kaarten (zie fig. 20). Het jaar dat ze op de kaart verschijnen is hierbij als uitgangspunt gekozen. In figuur 20A. wordt aangegeven hoeveel tjaskers en molentjes per periode aanwezig zijn geweest. Wanneer je de aantallen van aanwezigheid van de tjaskers vergelijkt met die van de windmotoren, dan zijn er in 10 decennia tjaskers vastgesteld en in 6 decennia windmotoren.

³⁰ Zie historische kaarten en AHN op www.pingoruïnes.nl

Figuur 19. Aanwezigheid van 2 grondvormen A. locatie zuid van Amen, Amerveld (nr. 1083) en B. nabij Papenvoort (nr. 554) (AHN via www.pingoruines.nl)

In figuur 20B. wordt aangegeven hoe lang de tjaskers en windmotoren gemiddeld per tijdvak aanwezig waren. De periode van gebruik is vastgesteld door het moment van aanwezigheid op de kaart en het moment van afwezigheid op de kaart vast te stellen. Deze heb ik geclusterd over dezelfde perioden als bij het vaststellen van de aantallen. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat er grote verschillen zitten binnen de tijd van verschijnen en weer verdwijnen, waardoor getallen worden uitgemiddeld per tijdvak. Niet van alle tjaskers zijn volledige gegevens aanwezig, soms ontbreekt een startdatum, bijvoorbeeld bij de grondvormen, en twee keer ontbreekt een einddatum. De incomplete selecties zijn overigens hierbij niet meegenomen. Desondanks schept deze analyse het wel een goede indruk over de periode waarin ze gebruikt werden. De windmotoren starten sowieso pas later, zij zijn pas vanaf 1904 aanwezig.

Een conclusie m.b.t. gebruikperiode is dat de tjaskers vanaf 1850 aanwezig waren (werden genoteerd) en tot eind jaren zestig werden ingezet. Daarna zijn nog enkele tjaskers die met name vanuit het historisch perspectief zijn geplaatst en is er nog maar één, die bij het Grolloërveen, die daadwerkelijk werkt. Voor de windmotoren ligt het hoogtepunt tussen de jaren 1920 tot 1940, met een herstart in de vijftiger jaren. Daarna doen de elektrische gemalen hun intrede en zijn ook deze niet meer nodig.

Een andere conclusie m.b.t. de gebruikperiode van de tjaskers en windmotoren is dat de gebruikperiode per tjasker of windmotor in de loop van de tijd afneemt. Tjaskers werden in 1850 gemiddeld voor een periode van 51 jaar gebruikt tot nog maar voor 5 jaar in de vijftiger jaren. Sinds 1960 verschijnen er nog enkele tjaskers (zie H3). Men lijkt zich dan bewuster van de kwetsbaarheid, waardoor er beter voor gezorgd wordt en ze weer langer in stand blijven, of mogelijk weer opnieuw opgeknapt worden; de periode is dan weer 27,5 jaar.

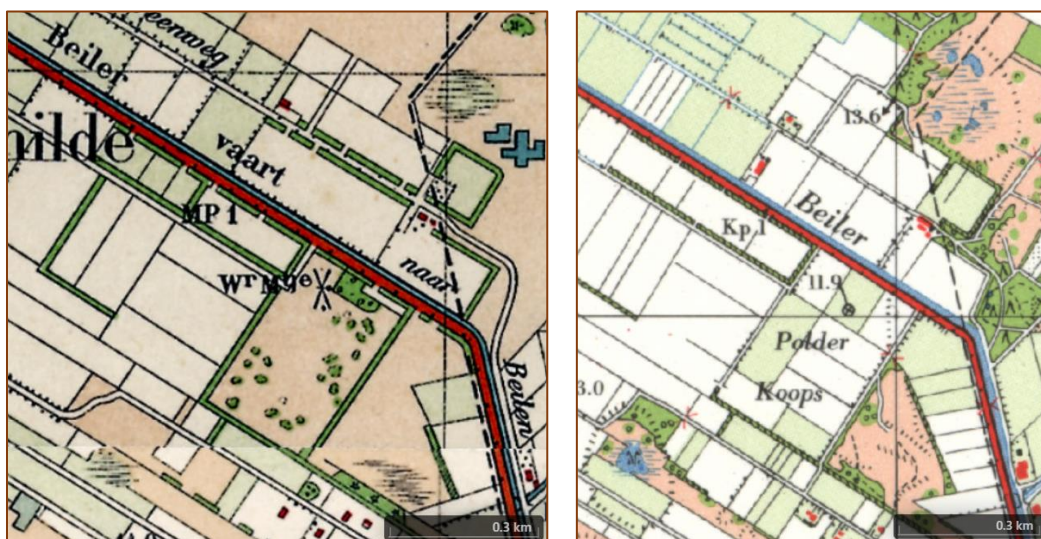
Voor de windmotoren geldt dat de gebruikperiode tussen 1900 en 1940 vrij stabiel is met een gebruikstijd tussen de 25 en 28 jaar. Daarna neemt ook hun leeftijd af en zijn ze nog maar 12-15 jaar ingezet. Tussen 1960 en 2000 neemt hun gebruikperiode sterk af naar 4 jaar. Er zijn dan nog maar 2 molentjes over. Dit heeft enerzijds te maken met de elektrische gemalen die dan worden ingezet en anderzijds met het feit dat het veen niet meer gewonnen wordt.

Ook Polder Zuider Dwarsplaatsen bij Nieuw-Buinen kende veel tjaskers (8) en er was één molentje. Bij de aangrenzende Polder Zuiderboerplaatsen, bij Tweede Exloërmond stonden juist alleen molentjes (6) en bij het Amsterdamscheveld 1/Nieuw-Amsterdam /Westerveen stonden veel molentjes (10), terwijl in Amsterdamscheveld / Westerveen Dommerswijk weer 3 tjaskers stonden. Bij de Duunsche landen, in de grootste uitblazingskom van de provincie Drenthe en aardkundig monument, hebben in de loop van de jaren verspreid 3 tjaskers en 3 molentjes gestaan verspreid over twee deelgebieden waar veen werd gewonnen (zie fig. 22 voor de twee perioden).

Soms staat ergens eerst een tjasker en komt er vervolgens iets later een molentje, zoals bij de Beilervaart in Beilen (polder Koops). De tjasker stond daar van 1927-1958 en werd opgevolgd door een molentje van 1959 – 1963 (fig. 23). Datzelfde geldt voor Oud Schoonebeek NW/ Dalerveen Oost, waar van 1935-1958 een tjasker stond en van 1954 tot 1963 een molentje. Dit speelde ook bij de Kolderveense Bovenboer; Keutelstraat Noord, waar van 1926 tot 1953 een tjasker aanwezig was terwijl tussen 1954 en 1960 er een molentje stond.

Figuur 22. De Duunsche landen, de grootste uitblazingskom van Drenthe met links het open water als gevolg van veenwinning in 1915 en rechts de situatie in 1950 met een gegraven kanaaltje en 2 watermolentjes. (bronnen resp. pingoruines.nl en topotijdreis.nl)

Figuur 23. Een tjasker bij de Beilervaart is vervangen door een motormolentje, A. in 1928 en B. in 1960. (bron: Topotijdreis.nl)

6.3 Tot slot

Het onderzoek naar tjaskers en molentjes was intensief en kostte meer tijd dan verwacht. Het onderzoek startte in het kader van het boek over pingoruïnes en uitblazingskommen, waar ik samen met anderen momenteel aan werk, en was het zeer de moeite waard. Dit onderzoek biedt meer inzicht in hoe de veentjes in het verleden werden gebruikt en hoe het mogelijk was om het veen te winnen uit deze soms diepe en gevaarlijke putten. Het maakt me nieuwsgierig om nog onderzoek te doen naar die plekken waar tjaskers aanwezig waren bij de veentjes, en die nog niet in het kader van het Pingo Programma zijn onderzocht. Uit dit onderzoek blijkt in elk geval dat het niet alleen de diepe pingoruïnes waren, waar veen gewonnen werd. Een aantal locaties zijn uitblazingskommen, die zijn doorgaan minder diep (tot $\pm 2,5\text{m}$), maar deze waren blijkbaar toch interessant genoeg om te vervenen. Dit hangt misschien samen met het feit dat over het algemeen de diepere pingoruïnes veel gyttja bevatten, een organisch sediment uit de eindfase van het Weichselien. Dit is vaak gelaagd en wat zandig, maar ook vrij compact. Bij het pingoruïne onderzoek vinden we vaak dat men tot op het gyttja verveende. Gyttja is blijkbaar niet geschikt om als brandstof te dienen. In het boek over pingoruïnes en uitblazingskommen (Verbers et al, eind 2025) komen overigens ook de verveningspatronen aan de orde en die verschillen per regio, wat mogelijk samenhangt met hoe en wie er verveende.

Vanuit het onderzoek naar deze tjaskers en molentjes ontstaat ook een ander of breder perspectief op de landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kennis over het Drentse landschap en haar waarden. In die hoedanigheid levert dit onderzoek een echte verdieping van -mijn- kennis. Ik heb veel bewondering gekregen voor mensen die hier moesten werken om hun leven 's winters wat comfortabeler te maken en/of het land in het voorjaar beter bewerkbaar.

Ik dank de provincie Drenthe, de afdeling Cultuurhistorie, voor deze mooie opdracht en Marjolein Dik en Minke van Netten voor hun enthousiasme tijdens het onderzoek en hun nieuwsgierigheid naar de uitkomsten. Tenslotte wil ik alle mensen die de moeite hebben genomen om mij van informatie en beeldmateriaal te voorzien heel erg bedanken; dit gaf unieke informatie en een verdieping van het 'tjasker en molentjes' verhaal!

Anja Verbers, Landschapsbeheer Drenthe, mei 2025

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht van tjaskers en motormolentjes met hun locaties

Bijlage 1. Overzicht tjaskers en motormolentjes										
nr	locatie beschrijving	ten Brugencate	nr pruk	grondvorm AHN	kaartblad	jaar vanaf	zichtbaar t/m	coördinaten tjasker	tjasker+ molentje	opmerkingen
1	Zoelen Meestersveen	10.071	573	ja	1983	1983	2024	233.275-563.337	1	paaltjasker met gronkwerk; herbouwd, pas sinds 1983 op de kaart. 100 geleiden al tjasker in Arent; poldermolen
2	Zoelen, Ballenveen	10.275	1646	ja 2x	2001	2001	2025	231.447-563.458	1	paaltjasker met 2e en gronddam, wr een oorspronkelijke, in 2001 een nieuwe gronddam gemaakt
3	Rolde ZO, veentje 1 Zie in het Dongelsveen, Popken	8.333	724	nee		1930	1950	241.212-555.574	1	tjasker, artikel De Klootschip, dec. 2009, Jan. Popken, geen gronddam; vanaf 1986 naar Grolleveen
4	Rolde, Jan Beijertseveentje	8.541				1920	1950	241.393-553.763	1	tjasker, Molendatabase en artikel De Klootschip, dec. 2009; locatie onbekend geen gronddam, poldermolen
5	Rolde/Nijlande, Kijkertseveentje	8.540	839	ja	1915	1900	1925	238.964-554.925	1	tjasker, opmerking: Van WJA, aan Zijde, gronddam zichtbaar aan 2 zijde, ook schildertje hiervoor? Poldermolen
6	Beilen, aan Oranjekanaal II	12.672					1944		1	tjasker, weidemolen, bemaling van 20 ha weide en bouwland
7	Beilen, aan het Oranjekanaal III	12.708					1944		1	tjasker, poldermolen, bemaling van turfveen
8	Beilen, aan Oranjekanaal IV	7.674					1944		1	tjasker, poldermolen, bemaling wei en bouwland
9	Beilen, tjasker van Hunze, aan/bij Beilenvaart	7.024			1930	1927	1958	223.870-546.074	1	tjasker van Hunze, poldermolen, gebouwd door Dijkstra, molentje 1959-1963 (Polder Koops), staat los van vaart
10	Beilen, aan weg Hooghalen-Rolde	11.598					1944		1	tjasker, poldermolen, bemaling van turfveen
11	Wijster, tegen spoorlijn, Looen	13.049	1159	nee		1938	1958	230.930-539.010	1	tjasker, poldermolen op het Looen I, locatie en periode gebaseerd op kaart Topografisch
12	Wijster Oostwest Veen; Op de Vossenber	13.057				1915	1944	232.442-537.627	1	tjasker, poldermolen, op de Vossenber
13	Ruinerwilde	7.634							1	tjasker, poldermolen, bij Jan. Brouwer, warmer en Jonkers Oostende
20	Hoogveen	8.116							1	tjasker, poldermolen, bij de heer Otten, op stuk land achter Zuidwilde
14	Zuidwilde	7.638							1	tjasker, poldermolen, bij heer Otten, Zuidwilde; zelfde dan 8118?
15	Nieuwe Kim, tjasker van Coolenbrander	7.639							1	tjasker, poldermolen, verduwen
16	Steenwijkmoer, Coevorden	7.641							1	tjasker, verduwen poldermolen
17	Wapsveen	7.648				1926		210.345-537.335	1	tjasker, verduwen poldermolen
18	Schoonoord	7.667							1	tjasker, verduwen poldermolen
19	Doldersum	7.676							1	tjasker, poldermolen, bij vroegere notaris Huinder (1834-1913)
21	Hoogveen	8.470				1641	1645		1	tjasker, poldermolen, aan de noordkant van het Schut, in de nabijheid van de houtzaagmolen
22	Ext	10.066					1936		1	tjasker, poldermolen, gesloopt; aan de veenplaat; foto van 1925, coll. Jacques Iersberg
23	Schoono	16.179							1	tjasker, poldermolen
24	Coevorden	6462 o			1850	1855		245.224-520.315	1	tjasker, poldermolen, bemaalde polder 17a, locatie gebaseerd op waterstaatskaart 1865; 1,3km W vd kerk
25	Oud-Schoonebeek	8.861				1914	1934		1	tjasker, weidemolen, mogelijk een vd molentjes hooiboven
26	Smilde	7.571				1927	1935		1	tjasker, poldermolen
27	Smilde, poldermolentje van E.S. van Veen	13.035					1944		1	tjasker, weidemolen
28	Smilde, poldermolentje van Alb. Grit.	13.068					1944	228.588-550.601	1	tjasker, weidemolen, ten Zuiden van de Dikke Wijk; ten behoeve van bemaling van gronden
29	Smilde, Poldermolentje van W. Vos	13.043					1944	224.230-551.315	1	tjasker, verduwen weidemolen, tussen de Kymmelswijk en de Witte wijk; zgn 'aanjager', bvr bemaling gronden
30	Smilde, Poldermolentje van G. de Vries	12.900					1944		1	tjasker, weidemolen
31	Smilde, poldermolentje van J. Dalling	12.690					1944		1	tjasker, weidemolen, N. van Dikke Wijk
32	Smilde O. Molentwijk				1930	1927	1953	229.130-550.890	1	tjasker, weidemolen
33	Nijeveen, Tjasker van Bouwknicht	12.673				1991	2010	206.619-529.246	1	tjasker, weidemolen, gebouwd in 1990; sierobject, 2018 gesloopt
34	Meppel, Brandemaatsloot	6464f			1850	1850	1889	210.660-523.457	1	tjasker, poldermolen, bemaalde grond tussen Brandemaatsloot en Oosterboer
35	Meppel, Brandemaatsloot	6464d					1850	210.370-523.506	1	tjasker, poldermolen, aan Brandemaatsloot, mogelijk vervangen van 6464f
36	Meppel	7.635							1	tjasker, poldermolen, voorteen in Tweede
37	Meppel Tjasker van huize Reestland (1e)	7.637				1918	1938	209.206-522.826	1	tjasker, 1e poldermolen, in tuin Huize Reestland, Zuidende 106 Meppel, gebouwd door W.R. Dijkstra
38	Meppel, Huize Reestland (2e)	10.067				1938	1957	209.206-522.826	1	tjasker, poldermolen gebouwd door Roelof Willems Dijkstra; bvr Reestwater voor de vijver
39	Kolderveen, Tjasker van M. Green	7.649							1	tjasker, poldermolen
40	Kolderveen	3.714					1929	204.994-528.970	1	tjasker, poldermolen, Keulsestraat, bemaalde polder 57
41	Grolleveen, Nijde	11.164			1990	1986	2023	240.313-548.415	1	tjasker, poldermolen, art 1930, door R. Dijkstra, vrb bij Dongelsveen, Rolde, eig. Popke, nu weer werkend
42	Groloot Tjasker van Dilling (2e Dillingveen)	7.655	274	wrs		1930		240.193-548.490	1	tjasker, aan Zijde (tjaskerplek, beide veentjes staan vanaf 1954 op de kaart, maar geen molentjes
43	Westerbork, Oude dorp	7.668	1524	mogelijk		1903	1926	237.865-540.117	1	tjasker, poldermolen Oude dorp, weg naar Orvelte, 1915 op de kaart ZO van Westerbork.
44	Hijken Zijde kanaal	7.218	1309	nee	1927	1927	1953	228.466-545.996	1	tjasker, poldermolen, achter de boerenbriek, west van Westeres, open waterfje in 1915, tjasker aan O zijde
45	Hijkersmilde	7.396					1944		1	tjasker, weidemolen, aanjager, O van Drentsche Hoofdvlaart, Z van Leentbrug

150	Bovensmidde W-1				1915	1850	1927	226.644-586.192	1	1	waterschap de zeven blokken
151	Bovensmidde W-2				1915	1850	1927	226.377-585.808	1	1	waterschap de zeven blokken, na 1850 400m w/s naar het westen verplaatst
152	Bovensmidde W-3				1915	1896	1927	225.197-556.023	1	1	waterschap de zeven blokken, na 1850 400m w/s naar het westen verplaatst
153	Hijken W (W van 1309)	709	nee		1930	1927	1953	227.877-546.020	1	1	W van ex Westerkamp, waterlijke veerpullen aanwezig in 1915, sloot verspringt naar Zijlde
154	Hijken W (W van 404)	404	nee		1954	1954	1958	227.888-546.412	1	1	exakte locatie moeilijk te bepalen, bij open waterlijn, nu nr 404.
155	Roswikel NO				1850	1850	1901	268.620-541.826	1	1	aan de Drentse kan vd beek moersloot?
156	De Kolk, Kolderveenbulten				1890	1890	1926	206.252-525.329	1	1	in polder op grsgrs met OV
157	Oosterhesselen, de Klenke				1850	1850	1850	247.000-530.733	1	1	nooit kop beekje Oosterhesselen Veld en in bosje Klenke, onzeker!
158	Oosterhesselen	1065	nee		1915	1904	1953	245.111-529.256	1	1	Watermolen als tekst op de kaart bij ventille, na 1953 gebied O ervan tot 1958 Watermolenveen
159	Oosterhesselen Hoek Grevenbergweg-Hooilweg	938	ja					245.845-530.421	1	1	grondvorm? Wel rand, geen midderpunt. Kuisevent 938, uitlaatskom; uit verhalen Dhr Schepers
160	Oosterhesselen Z				1915	1898	1926	246.103-528.910	1	1	Hoornholet hoek Hoogeveenschelaart
161	Laaghalen NW	165	nee		1915	1898	1926	230.585-550.504	1	1	houden WtMn; aan einde van wijk, rondom vet veerplaats; geen duidelijke grondvorm
162	Laaghalenveen				1915	1988	1926	229.472-551.480	1	1	geen pr ingetkend, wel rond waterlijn en op AHN rond laagte met rug, bij Eshouts wijk
163	Gieton, Gieterveentje	239	nee		1930	1929	1953	246.302-558.708	1	1	houden tjakser WM, geen duidelijke grondvorm
164	Balloo NO, de Stokkert	229	nee		1850	1850	1897	240.104-557.723	1	1	houden tjakser WM, aan NO zijde, nog geen open water, geen duidelijke grondvorm, wel watergang
165	Nijlands, Kikkersveen	838	ja		1915	1900	1925	238.964-554.925	1	1	opmerking erbij: vervallen wn, molen aan Zijlde, grondvorm zichtbaar aan Z zijde, beek sloot
166	Papenvoort	554						244.318-552.602	1	1	2 tjakser grond vormen N zijde, vóór het AHN, niet op de kaart
167	Papenvoort	1067	ja 2x		1947	1947	1959	245.191-553.356	1	1	1 tjakser grondvorm Z zijde open water, zeer smalle greepel; pr vastgesteld door WeGans.
168	Papenvoort	728	nee		1954	1954	1959	244.231-552.845	1	1	geen grondvorm in AHN, maar op kaart 1954 w/s aan waterloopje
169	Gasselleveld, Boorneen	1666	mogelijk					246.551-553.390	1	1	grondvorm w/s aan Zijlde, geen tjakser op de kaart, gave pinguoline
170	Grolloerveld NO van 708a				1954	1954	1958	240.267-548.159	1	1	ten NO van locatie 708, niet zeker, wel onide vorm, maar geen punt in het midden; Molenveen
171	Grolloerveld NO van 708b	46	ja		1954	1954	1958	240.349-548.130	1	1	NO van locatie 708, niet zeker, wel onide vorm, maar geen punt in het midden; Molenveen
172	Grolloerveld							240.784-548.373	1	1	N van open water; Grolloerveld
173	Grollo ZZO	502	ws		1954	1954	1958	242.425-548.635	1	1	mogelijke grondvorm aan ZZO zijde vd laagte, op kaart 1954 aan W zijde op de kaart
174	Grollo ZZO (nieuw nrl)	3164	ja		1954	1954	1958	242.555-548.376	1	1	grondvorm aan W zijde, molentje op de kaart aan Z zijde
175	Grolloerveen	606	nee		1960	1959	1974	239.928-548.218	1	1	Kymmet molentje; informatie via Yolt Ijzerman en topo lijdes
176	Grollo Z Uteringsveen	85	nee		1954	1954	1958	241.418-549.041	1	1	locatie bij betadering w/s aan NO zijde, niet 100% zeker, niet zichtbaar als grondvorm, wel greppel
177	Westerbork 2 van radiostrawacht				1954	1954	1958	237.087-547.421	1	1	op oude kaart, niet op atm zichtbaar
178	Zwiggeltveld Kranenveen	555	nee		1954	1954	1958	237.129-547.445	1	1	Zondagveen, Z van kamp Westerbork, wel greppels
179	Zwiggeltveld	71	nee		1954	1954	1958	236.678-546.114	1	1	aan ZZW zijde , natte plek vroeger vest kleiner dan nu
180	Epor Noorderveld	138	ja		1954	1954	1958	238.951-546.331	1	1	verspreid liggende veerpullen, grondvorm aan N zijde
181	Gieton Molenveen	2269	nee					246.059-559.076	0	0	ws vernoemd naar nabijgelegen korenmolen Hazewind, sterk verrommeld
182	Drouwen W, Watermolenveen	1005	nee		2000	1983	2023	247.776-552.273	0	0	o.b.v. naam: watermolenveen (1982), geen tjakser of grondvorm op kaart gevonden, wel greppel
183	Gastoren bij het Voorste Veen				1898	1998	1953	240.210-561.755	1	1	verhaal bij Ze site; is oud beekdal
185	Mantingerzand W v Nieuw Ballinge 1	3155	nee		1930	1927	1939	236.272-531.760	1	1	grote natte laagte in 1915, zie ook RAF foto 1935
186	Mantingerzand W v Nieuw Ballinge 2	1600	nee		1930	1927	1939	235.861-532.133	1	1	NW van locatie Mantingerzand 1
187	Mantingerzand W v Nieuw Ballinge 3	707	ja		1940	1940	1953	235.928-531.628	1	1	mogelijk molentje van Mantingerzand 2, tjakserplek coördinaten, Zijlde, dichtgestoven 5m diepe pinguoline
188	Drijperse veld	963	onzeker		1940	1940	1958	232.979-531.974	1	1	mogelijke tjakserplek zichtbaar op AHN, molentje ingetekend aan W zijde vd locatie
189	Hullenzand, Nieuw Ballinge NW	1317	nee		1926	1926	1953	235.667-533.246	1	1	rand heidegrenslijn en akkerland
190	Kolderveensche Bovenboer, Keutelstraat N				1933	1933	1953	205.113-528.618	1	1	van 1954-1960 molentje
191	Kolderveensche Bovenboer WNW				1926	1926	1953	205.006-529.640	1	1	
192	Kolderveensche Bovenboer ZW				1933	1933	1953	204.749-529.077	1	1	Diese staat op d locatie van nr 03714 Bugencate, maar is er een opvolger van
193	Kolderveensche Bovenboer ZW				1954	1954	1964	204.333-529.205	1	1	rond open waterlijn in 1915!
194	Smilde, Eshoutswijk				1898	1898	1926	229.463-551.479	1	1	NW zijde groot waterlijn, groter dan huidige, mogelijk pinguoline!
195	Smilde ZO	1532	nee		1954	1954	1958	224.403-547.780	1	1	
196	Hijersmidde Z				1960	1959	1974	224.867-547.836	1	1	
197	Hoogersmidde O				1930	1927	1958	223.880-546.047	1	1	1958-1963 molentje
198	Kijndijk	3166	mogelijk		1900	1900	1929	254.067-540.035	1	1	bij ventille, NW zijde Veerpullen aanwezig, nog geen pr aanwezig. Wel laagte: moet op de kaart!
199	Gasselter Nieuwveen of Nijveen				1850	1950	1901	253.242-555.972	1	1	stienen WHM1 vanaf 1901 Korenmolen, DM heeft niet andere coor. W/s zelfde molen. Zie andere lijst
200	Nieuw Weerdings W				1850	1850	1889	260.261-541.055	1	1	W v Vthierdijp, in verlegde Mussel Aa
201	Exlose Landen 1 in beekdal, NO v Edo, W vd beek				1850	1850	1902	255.861-546.560	1	1	in beekdal
202	Exlose Landen 2 in beekdal, W vd beek				1850	1850	1902	255.620-546.992	1	1	in beekdal
203	Exlose Landen 3 in beekdal, O vd beek				1850	1850	1902	256.073-546.699	1	1	in beekdal

204	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1950	1948	1960	260.348-553.930	1	1	molentje	
205	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1915	1902	1928	257.796-551.485	1		tjasker	
206	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1960	1948	1952	260.631-554.030	1		tjasker	
207	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1960	1952	1969	260.655-554.048	1		tjasker, na 1960 komen hier 2 molentjes tot 1970, waarvan 1 nog tot 1960 blijft staan	
208	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1960	1948	1952	260.228-553.725	1		tjasker	
8)	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1960	1948	1959	260.012-553.534	1		tjasker	
210	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1960	1948	1959	259.974-553.512	1		tjasker	
211	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1960	1948	1959	259.485-553.357	1		tjasker	
212	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1960	1948	1959	259.453-552.798	1		tjasker	
213	Nieuw-Buinen, in polder Zuider Dwaarsplaatsen			1980	1971	1992	261.357-554.032	1		molentje	
214	Wede Edoermond, in polder Zuider boerplaatsen			1960	1959	1975	262.583-550.090	1		molentje	
215	Wede Edoermond, in polder Zuider boerplaatsen			1960	1959	1974	260.319-548.431	1		molentje	
216	Wede Edoermond, in polder Zuider boerplaatsen			1960	1959	1974	261.163-548.728	1		molentje	
217	Wede Edoermond, in polder Zuider boerplaatsen	299	nee	1960	1959	1974	261.522-548.750	1		molentje in Uitblazingskom	
218	Wede Edoermond, in polder Zuider boerplaatsen			1960	1959	1974	262.028-547.768	1		molentje	
219	Wede Edoermond, in polder Zuider boerplaatsen	23	nee	1960	1954	1992	262.525-550.026	1		molentje	
220	Valtherveen, Noorder Dwaarsplaatsen			1960	1959	1964	262.120-547.572	1		molentje in Uitblazingskom	
221	Valthermond, Zuider dwaarsplaatsen			1960	1959	1986	258.331-542.216	1		molentje	
222				1915	1904	1929	257.190-524.278	1		molentje	
223				1915	1904	1929	257.438-524.302	1		molentje	
224				1915	1904	1929	255.502-524.753	1		molentje	
225				1930	1930	1954	255.839-524.979	1		Er staat 'pomp' bij	
226	Amsterdamscheveld 1 / Nieuw-Amsterdam O /			1930	1930	1954	255.848-524.706	1		Er staat 'pomp' bij	
227	Westerveen			1930	1930	1954	255.989-525.364	1		Er staat 'pomp' bij	
228				1930	1930	1954	256.975-525.256	1		Er staat 'pomp' bij	
229				1930	1930	1954	257.726-525.174	1		Er staat 'pomp' bij	
230				1930	1930	1954	257.011-524.526	1		Er staat 'pomp' bij	
231				1930	1930	1954	257.815-524.409	1		Er staat 'pomp' bij	
232				1960	1959	1977	255.440-525.523	1			
233	Amsterdamscheveld / Westerveen Dommerswijk			1970	1963	1974	255.762-524.067	1			
234				1970	1963	1974	255.716-524.073	1		daarna een molentje tot 1963	
235	Nieuw-Amsterdam Z			1950	1935	1958	255.373-525.077	1		aan de Johannes wijk	
236	Oud-Schoonebeek NW			1915	1904	1929	253.642-552.318	1		de tjakkers lijkt verplaatst te worden naar het W	
237	Oud-Schoonebeek NW			1930	1930	1934	253.739-522.409	1		na 1954 molentje tot 1963	
238	Oud-Schoonebeek NW			1935	1935	1954	253.881-522.390	1			
en val	Oud-Schoonebeek NW/ Dalerveen O			1940	1935	1954	253.604-522.939	1			
240	Gasselterboeren			1960	1950	1959	253.869-558.880	1		locatie ongeveer, eerst molentje op steedje, daarna tjakker	
241	Gasselterboerenschemond			1960	1950	1959	254.979-557.932	1			
242	Botterveen			1926	1926	1956	253.643-559.335	1			
243	Gietenveen			1926	1926	1956	254.059-561.262	1			
244	Alteveer W			1930	1928	1963	228.234-523.429	1		b) rand waterlossing	
245	Alteveer W			1930	1928	1934	228.524-523.448	1			
246	Ansen NO; rand Dwijgelderveld	162	nee	1969	1959	1987	221.165-534.135	1		N rand veentje met inderdeste veenputten; mogelijk een UK; omgeving doezand op keileem	
247	Dwijingelderveld, Moordenaarsveen	512	nee	1938	1938	1958	223.757-535.855	1		locatie molentje en waterloople nu niet meer zichtbaar, water leentst vergruut	
248	Zeepe/Oudemolen, zichtbaar op AHN		ja	1954	1954	2025	239.930-564.234	1		stirraadslage of verhuizing? Grote en gwe grondvorm aanwezig in boestrook	
249	Zeepe/Oudemolen, zichtbaar op AHN, bij sloot		wrs	2014	2023	2023	239.927-564.095	1		op AHN mogelijke tjakkerplek aan ZO zide van het perceel, rond waterle met afvoer	
250	Zorgvlied Z alleen op kaart	81	ja	1926	1926	1960	212.674-547.763	1		bij de Ruiter de Widdaan, tussen camping Hertenweide en Zonnekamp, geen grondvorm	
251	Zorgvlied Z	81	ja		2024	212.837-547.868	1			geen tjakker op kaart, wel tjakkergrondvorm, zichtbaar op het AHN. Zrijde	
252	Zorgvliet op de grens met Friesland	3167	ja		2024	212.566-548.242	1			tjakker grondvorm bij laagde (staat nog niet op pliggruines.nl)	

200 58

tjakker: molentjes

*tjakkers of tjakkergrondvormen

56

tjakkers in aluimolentjes in het ten Brugencate nr:

vastgestelde pinguine

14

7x gy

zeer wrs pingoruline	2	1x pv
vastgestelde uitblazingskom	7	2x pv
mogelijke pingoruline of uitblazingskom	42	19x gv + 6 wrs
totaal	65	29

	T	M
vastgestelde pingoruline	14	13
zeer wrs pingoruline	2	2
vastgestelde uitblazingskom	7	7
mogelijke pingoruline of uitblazingskom	42	35
65		5

Bijlage 2: Overzicht van jaargroepen en gebruikspannen**tjasker aanwezigheid per groep = jaar tot - jaar vanaf**

t/m	aantal	levensduur	totaal
1645	1	4	1

1 gem. 4 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1850	2	1	2
1887	2	37	74
1898	2	48	96
1899	2	49	98
1900	1	50	50
1901	5	51	255
1902	12	51	620
1907	2	57	114
1925	1	75	75
1927	3	77	231
1934	1	84	84
	33		1699

gem. 51 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1953	1	74	74
1933	1	52	52
1925	1	35	35
1926	4	36	144
1927	2	37	74
1934	1	43	43
1953	1	54	54
1953	2	55	110
	13		586

gem. 45 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1925	2	25	50
1928	1	28	28
1928	2	26	52
1929	5	27	135
1953	3	51	153
1926	1	23	23
1952	1	49	49
1958	1	55	55
1929	1	25	25
1933	1	25	25
1928	1	18	18
1944	1	20	20
1944	1	29	29
1938	1	20	20
	22		682

gem. 31 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1942	1	22	22
1950	1	30	30
1960	1	34	34
1933	1	7	7
1953	1	27	27
1958	2	31	62
1934	1	7	1
1935	1	8	1
1939	2	12	24
1953	3	26	78
1934	1	6	6
1942	2	14	28
1952	2	24	48
1953	6	25	150
1959	1	31	1
1952	1	21	21
1953	5	24	120
1959	1	30	30
	33		690

gem. 21 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1934	1	4	4
1950	1	20	20
1952	1	22	22
1953	4	23	92
1953	2	20	40
1954	2	19	38
1958	1	23	23
1957	1	19	19
1958	2	20	40
	15		298

gem. 20 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1953	1	7	7
1958	1	18	18
1959	2	12	24
1952	2	4	8
1959	3	11	44
	9		101

gem. 11 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1959	1	7	7
1959	1	6	6
1958	11	4	44
1959	2	5	10
1977	1	18	18
	16		85

gem. 5 jaar

2025 1 71 71

t/m	aantal	levensduur	totaal
2025	1	65	65
1974	1	11	11
2023	1	37	37
2010	1	19	19
2025	1	24	24
2023	1	9	9
	6		165

gem. 27,5 jaar

molentjes aanwezigheid per groep = jaar tot - jaar vanaf

t/m	aantal	levensduur	totaal
1929	3	25	75

1904-

1929

gem. 25 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1934	2	8	16
1953	2	27	54
1956	2	30	60
1960	1	34	24
1958	2	31	62
1952	2	24	48
1963	1	35	35
1959	2	30	60
1969	1	40	40
1926-1969	15		399

gem. 26,5 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1953	3	23	69
1954	7	24	168
1969	1	39	39
1954	1	11	11
1958	1	15	15
2023	1	88	88
1930-2023	14		390

gem. 28 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
1960	1	12	12
1948-1960	1		12

gem. 12 jaar

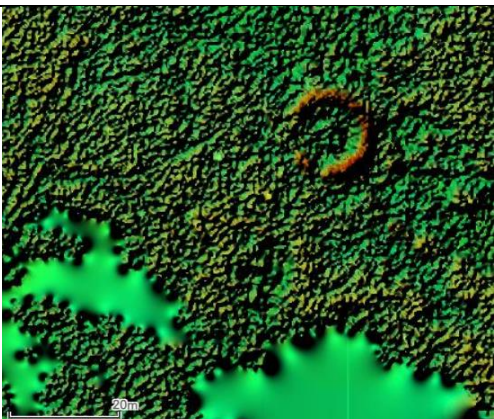
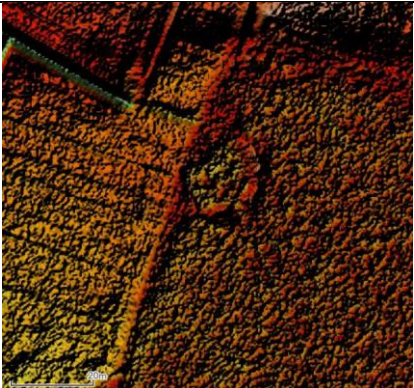
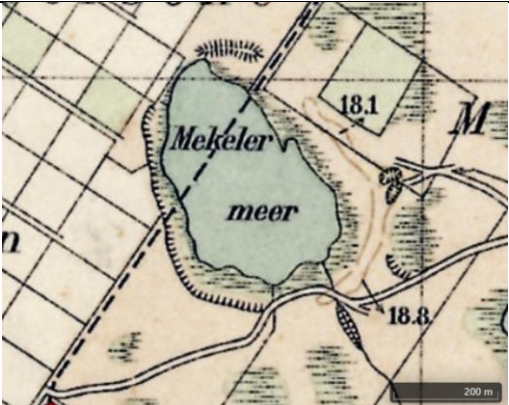
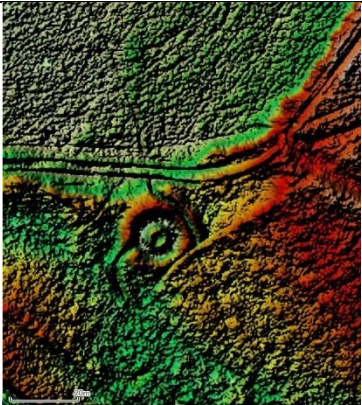
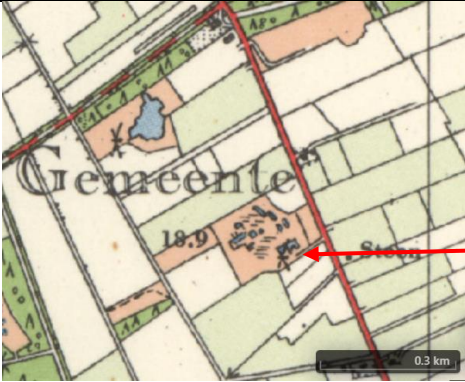
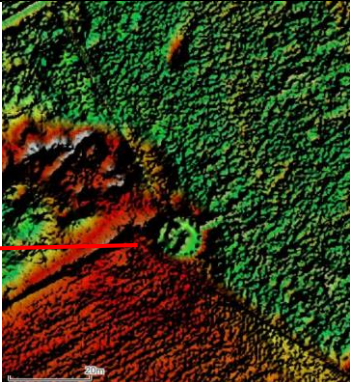
t/m	aantal	levensduur	totaal
1959	2	9	18
1969	3	15	45
1984	1	20	20
1963	1	9	9
1958	2	4	8
1992	1	38	38
1964	2	5	10
1974	6	15	90
1975	1	16	16
1981	1	20	20
1986	1	27	27
1987	1	28	28
1992	1	21	21
1950-1992	23		350

gem. 15 jaar

t/m	aantal	levensduur	totaal
2025	1	4	4
2021-2025	1	1	

gem. 4 jaar

Bijlage 3: Enkele voorbeelden van historische molentjes en bijbehorende grondvormen

nr. pr	Historisch kaartfragment	AHN
46		
Grolloërveen, 1955 molentje op kaart en grondvorm op AHN		
138		
Holmers Z, Schoonoord W, 1955 en grondvorm op AHN		
225		
Mekelermeer, 1930; geen molentje zichtbaar op kaart, wel op het AHN		
N: 502 en Z een nieuwe locatie O van Dods- hoorn		
	Grolloo Z	Locatie Dods- hoorn

Bijlage 4: Overzicht van andere molens

Bijlage 4. (verdwenen) Koren-, zaag- en oliemolens in Drenthe

1	Dorderen Zijde	1902	1902	1953	232.550-568.586	koremolens, stenen
2	Eolde	1850	1850	1926	234.476-571.679	koremolens, stenen
3	Zzijten	1898	1898	1953	232.846-562.854	koremolens stenen
4	Norg NW 1	1850	1850	1901	226.364-565.199	Volmolen steen (1850 nog koremolen)
5	Norg NW 2	1850	1850	1901	226.465-565.155	Koremolens, stenen
6	Norg C	1915	1902	2024	226767-565.060	Koremolens, stenen
7	Ballinge	1915	1903	1939	238.437-536.768	koremolens, stenen
8	Sleen	1930	1820	2024	250.391-532.575	koremolens, stenen
9	Sleen Z, Molensesh	1850	1850	1953	250.714-532.176	koremolens, stenen
10	Yde, ONO	1930	1902	1969	235.837-570.411	koremolens
11	Wies	1930	1902	1953	235.169-566.390	koremolens
12	Oudemolen, de Zwaluw	1930	1850	2023	239.292-563.705	koremolens, de Zwaluw
13	Midlaren, Plankensloot, oliemolen	1915	1850	1953	241.912-569.895	Oliemolens
14	Midlaren, Zaagmolen, Plankensloot	1915	1850	1928	242.013-569.863	Zaagmolen, wrs al in 1824 al molen op de kaart (vorm van radetje)
15	Midlaren Z, Koremolens	1850	1850	1901	241.692-569.290	koremolens stenen, op 1850 kaart PP: WM!
16	Rodervolde	1900	1850	1902	227.525-576.368	Oliemolens, maar staat als WM op de kaart
17	Anloo N	1850	1850	1954	243.796-563.373	Koremolens, stenen
18	Annen	1915	1898	1928	244.519-564.319	Koremolens, stenen
19	Roswinkel	1850	1850	1934	266.385-539.901	Koremolens, stenen, van 1850 -1901 aangeduid als WM
20	Dwingelo	1850	1850	1929	221.301-538.717	Koremolens, stenen
21	Oosterhesselen	1850	1850	1903	244.737-530.300	Volmolen steen
22	Oosterhesselen	1850	1850	1953	244.860-530.245	Oliemolens steen, vanaf 1903 als Koremolens op de kaart
23	Oosterhesselen	1850	1850	1903	243.759-530.570	Koremolens op de Molenberg
24	Oosterhesselen				244.814-530.187	Koremolens, stenen; mogelijk de oliemolens op de kaart
25	Ern	1915	1903	1953	251.211-530.245	Koremolens, stenen
26	Baiger Compascum	1915	1906	1953	265.805-531.008	Koremolens, stenen
27	Ruinerwold/Dijkhuizen 1	1850	1850	1960	213.362-526.493	Koremolens, stenen
28	Ruinerwold/Dijkhuizen 2	1850	1832	1932	213.061-526.377	Koremolens, stenen, al op HrsGls: eigenaar molen er eef rondom: Mannes Pasman
29	Ruinen vanuit Echten	1964	1964	2024		Koremolens, de Zandplatte; al in 1673 andere molen. Vernietigd door Munsterse troepen. Hersteld en tot 1879 bestaan
30	Ruinerwold, dokter de Larijweg	1680	1680	2006?		Karmolen; spierkracht; geen windmolen!
31	Berghuizen ZO 1	1850	1850	1973	216.787-524.897	Koremolens, stenen
32	Berghuizen ZO 2	1890	1881	1910	216.844-524.510	Koremolens, stenen
33	Echten	1850	1850	1953	223.904-524.852	Koremolens, stenen
34	Kerkenbosch Z	1850	1850	2023	225.289-520.627	Koremolens, maar in 1850 als WM op de kaart!
35	Meppel 1, ZO	1850	1850	1926	209.417-523.179	Koremolens, stenen de Hoop
36	Meppel 2, Z	1850	1850	1932	209.413-522.937	Koremolens, stenen, t Fortuin
37	Meppel 3	1807	1807	2024	209.014-523.200	De Weert/ of Eekmolen; Koremolens/ leertoolerij
38	Meppel 4	1859	1859	2024	209.021-523.437	De Vlijt; Koremolens vanaf 2021 een mosterdmolen?
39	Meppel 5, O aan Hoogeveerische vaart	1900	1890	1910	210.086-523.345	Houtzaagmolen
40	Meppel 6, O aan Hoogeveerische vaart	1900	1890	1910	210.157-523.270	Olie Molens
41	Dalen N	1850	1850	1962	247.437-524.967	Koremolens, stenen
42	Dalen, de Bente	1814	1814	2024	247.265-523.142	Koremolens, stenen, naast de doorgaande weg
43	Nieuw Dordrecht 1	1915	1906	1958	261.656-530.446	Koremolens, stenen
44	Nieuw Dordrecht 2	1890	1884	1905	261.645-530.692	Koremolens
45	Valthe	1915	1900	1953	255.847-540.714	Koremolens, stenen
46	Aalden	1850	1850	2024	244.526-534.264	Koremolens, geen stenen tot 1927: WdMh, vanaf 2000: Jantina Hellingmolen
47	Zweeloo	1850	1850	1927	245.091-534.624	Volmolen in 1850
48	Gieterveen	1900	1900	2024	252.638-561.064	Koremolens, stenen
49	Gieterveen	1900	1900	1915	252.528-561.0975	Houtzaag molen, houten
50	Gieterveen	1850	1850	1959	525.001-560.572	Koremolens, stenen, op 1850 kaart als stenen WM aangeduid!
51	Elp	1915	1903	1947	239.296-544.658	Koremolens, stenen
52	Bellen N	1915	1850	1958	231.276-542.399	WdMn, vanaf 1884 km, vanaf 1850 stenen koremolens
53	Bellen ZW	1915	1850	1937	230.897-541.863	Koremolens, steen
54	Edroo	1850	1850	1929	254.088-545.105	aanzienlijk als WM daarna als Koremolens
55	Bongert	1850	1850	1915	249.885-549.369	aanzienlijk als WM daarna als Koremolens: 249.702-549.421
56	Gasselternijveeën 1	1850	1850	1900	253.119-555.825	aanzienlijk als WM op de kaart, daarna vanaf 1915-1953 koremolens; zelfde molen/plek?
57	Gasselternijveeën 2	1915	1900	1926	253.568-556.695	zaagmolen van hout
58	Buiterveeën 1	1915	1902	1928	255.939-551.270	stenen koremolens
59	Buiterveeën 2	1915	1903	1946	256.011-551.385	stenen koremolens
60	Gieten	1832	1832	2024	247.295-558.617	stenen koremolens; Hazewind; herbouwd in 1949
61	Loon	1915	1898	1929	237.290-558.857	houten koremolens
62	Assen aan de vaart	1850	1850	1925	232.178-557.016	stenen molen, hij lijkt later iest verplaats: 1915: 231.963-557.222
63	Assen N	1850	1850	1952	233.829-557.647	1850 als WM op de kaart
64	Nijveeën	1850	1850	1932	207.663-527.388	in polders van Nijveeën buiten, koremolens
65	Nijveeën dorp	1976	1976	2024	207.780-527.533	Koremolens Sterrenberg, stellingmolen (oorspronkelijk uit Weener, Dld: 1786) In Nijveeën al een stellingmolen die tot 1928 heeft gefunctioneerd
66	Deurze		1299	1681		Koremolens, vernield NW zijde dorp; info uit de Kloetschup, dec. 2009
67	Eleveld		1630	1830		voor 1630 gebouwd, na 1630 verdwenen. Noordzijde dorp; info uit de Kloetschup, dec. 2009
68	Rolde 1	1873	1873	2024	239.658-556.016	koren- en pelmolen (houten, 1915) 'Molen van Rolde', In 1850 als watermolen (WM) op de kaart
69	Rolde 2	1850	1850	1925	239.781-555.959	koremolens, stenen; vlak bij elkaar, ong 150m OZO
70	Rolde 3		1559	1672		koremolens, W zijde vh dorp, wrs vernield; info uit de Kloetschup, dec. 2009, vernield
71	Rolde 4		1673	1845		koremolens, W zijde vh dorp, wrs vernield; info uit de Kloetschup, dec. 2009, afgebroken
72	Rolde 5	1695-1731		1745		vol- en schorsmolen, ZW zijde Grote Brink; info uit de Kloetschup, dec. 2009, afgebroken
73	Rolde 6		1743	1873		Vol-, schors en koremolens; info uit de Kloetschup, dec. 2009; afgebrand
74	Rolde 7		1842	1897		koren-, pel- en oliemolens, ZO zijde Grote brink, afgebrand; info uit de Kloetschup, dec. 2009
75	Exkt ZZO	1850	1850	1953	245.937-559.099	Koremolens; 1850 KM;
76	Boven Smilde	1850	1850	1953	228.272-555.962	Koremolens De Hoed
77	Zuidwolde	1878	1878	2024	225.290-520.625	Koremolens De meulen van Wassens (voorheen De Vlijt); in 1850 als watermolen op de kaart!
78	De Wijk	1829	1829	2024	215.852-520.955	Koremolens De Wierker Meule, in de basis al molen uit 1764 uit Staphorst.
79	Hoogeveen	1834	1834	2024	228.890-527.044	Koremolens, De Zwaluw, de basis dateert uit 1714; rest toen afgebrand
80	Haweite	1850	1914	2024	212.263-532.494	Koremolens brande in 1914 af, huidige molen afkomstig uit Wapse
81	Viedder	1915	1909	1953	212.110-541.098	Koremolens/ recreatiemolen op de basis van de Molen van Eleveld (tot 1932), huidige molen vanaf 1968
82	Viedder	1881	1881	1908	210.458-541.749	zichtbaar op topo tijdreis
83	Viedder Z	1850	1850	1880	210.699-540.803	zichtbaar op topo tijdreis
84	Diever	1850	1850	1924	218.131-540.950	Koremolens; W vd Molen Esch
85	Diewer	1881	1881	2024	217.415-540.934	Bj Wester Esch, De Vlijt; op locatie van eerdere molen: 1811-1878 (zie ik niet terug op topo tijdreis);
86	Coovorden	1904	1904	2024	245.496-519.978	De Arend, stenen koremolens
87	Coovorden	1850	1850	1953	246.457-520.399	stenen koremolens, centrum Nijzide, binnen vesting
88	Coovorden	1903	1903	1962	246.155-520.535	stenen koremolens aan W zijde, net binnen de vesting/ binnen de gracht
89	Coovorden	1850	1850	1927	246.375-521.085	stenen koremolens, net N van vesting, voor 1903 staat hij als Watermolen op de kaart
90	Emmen Zuidbarge	1903	1903	2024	257.761-530.215	Zeldtnrust
91	Emmen	1902	1902	1929	256.296-534.275	stenen koremolens
92	Weerdinge	1902	1902	1974	258.507-538.048	stenen koremolens
93	Westerelnd	1903	1903	1953	251.216-530.237	stenen koremolens
94	Westerbork	1915	1850	1947	236.920-541.214	stenen koremolens, Z van Roestlingkamp
95	Westerbork	1850	1850	1902	237.930-541.333	stenen koremolens De Esch, W van Westerborker Esch

96	Zuid Steen Z	1850	1850	2024	250.714-532.174	koren molen De Hoop
97	Zuid Steen / Steen	1850	1850	1953	250.398-532.579	WdMn , vanaf 1903 Km
98	Schoonoord	1929	1929	1986	247.218-540.935	stenen korenmolen beperkt verplaatst ;
99	Zuidlaren	1850	1850	2024	242.641-568.873	korenmolen De Wachter, aan kanaaltje ri de Groeve en Zuidlaardemeer
100	Buinen	1902	1902	1959	252.392-550.221	stenen korenmolen
101	Valthermond	1905	1905	1932	262.291-546.070	stenen Stoom (?) korenmolen
102	Gees	1904	1904	1953	243.400-529.541	stenen korenmolen
103	Gees op de es	1904	1904	1953	243.046-528.878	stenen korenmolen
104	Grolloc	1898	1898	1928	241.068-350.865	houten korenmolen, W zijde dorp
105	Spijkenboor	1850	1850	1959	247.258-566.445	korenmolen
106	Nietap	1850	1850	1915	221.988-575.317	tot 1915 als WM op de kaart, daarna oliemolen
107	Hijken	1850	1775	1934		De Volharding, Oliemolen en pelmolen en later Korenmolen (bron: Historische Vereniging gem. Beilen)

Literatuur en overige informatie

Literatuur

Blom, L.H. De Tjasker, 1978. Een zeldzaam molentype Uitgeverij Waanders, Zwolle

Boonenburg, K. 1949 De Windmolens. Koninklijke bibliotheek, S 1155 69. Uitgeverij Allert de Lange Amsterdam; Heemschutserie.

Houtman, W. 2009. De (verdwenen) molens in de voormalige gemeente Rolde. In: De Kloetschup.

Gols, P. Watermolentjes in Wateren, in. Opraekelen 15.3 Historische Vereniging Gemeente Diever, Werkgroep Historie ZWO

Veen Czn, B. van der, 1979, Molentjes: de tjaskers

Vereeniging tot behoud van Molens in Nederland 1923-1926; Jaarboekje van de "Hollandsche Molen", 1927, Heerengracht 540, Amsterdam

Websites

www.Topotijdreis.nl

www.pingoruines.nl (m.n. kaartbladen 1850 en 1915; en het AHN)

www.allemolens.nl (incl. database verdwenen molens: 19 stuks)

www.allemolenskaart.nl (alle molens, breed pallet op kaart naar type)

<https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-13248> (Boktjasker Arnhem)

www.Delpher.nl

<https://historischgasteren.nl/het-raadsel-van-de-watermolen-in-gasteren/>

Persberichten:

- Persbericht Landschapsbeheer Drenthe: 3 februari 2025
- Dagblad van het Noorden, Assen: Wie vertelt Landschapsbeheer Drenthe meer over tjaskers? Door: Wouter Hoving en Henriette Meppelink: 4 februari 2025
- Radio Emmen, interview: 6 februari 2025
- RTV Drenthe (tv): 5 februari 2025 opname voor ROEG, uitzending 15 februari 2025
- RTV Drenthe (radio), interview: 31 maart 2025

Informatie van derden n.a.v. persberichten etc.:

- Hermien Schoon wees op tjaskers in Zeijen
- Henk Luning wees me op tjasker bij Noordlaren (Groningen, zie fig. 8a), maar ook op een locatie nabij de Bloemert in Midlaren en enkele Kimmel molentjes nabij het Zuidlaardermeer en op diverse advertenties in het Nieuwsblad van het Noorden uit het begin van de vorige eeuw (zie fig. .
- Yolt IJzerman
- Geertje Dijksma (kleindochter van molenbouwer Dijksma), gesprek en veel documentatie
- Johannes Schutrup wees me op een schilderij waarop een tjasker staat , gemaakt vanuit borger richting Gieten en stuurde wat foto's.
- Wybe Wiekema stuurde een tekst over molentje van zijn overgrootvader in Rolde.
- Meint Noordhoek
- Walter Vaags
- Hans Salverda stuurde me informatie over enkele tjasker grondvormen in Zorgvliet
- Klaas Bolding wees me op een tjasker nabij Hooghalen, waar na veenwinning werd gezwommen in de open plas en 's winters geschaatst

- Herman Roepman wees op tjaskerachtig molentje in Gasteren aan de zuidzijde van het Voorste Veen (zie link bij kopje websites)
- Han Duyverman wees op 2 mogelijke locaties N van Anser ijsbaan en informatie via Ronald Popken; het blijkt, na contact met Ronald Popken (NM) waarschijnlijk te gaan om houtskool meilers
- Dhr. Schepers wees op een watermolen aan de Hoogeveenschevaart in de Hoonholten en bij het Kruisveen op de hoek van de Hooiweg. Mogelijk ook nog eentje bij de Klencke.
- Charles Houx, wees op 'het Molenveen' tussen Eext en Gieten; is mogelijk vernoemd naar korenmolen.
- Jitze Hofstra wees me op een recent gerestaureerde tjasker door de IJvereniging in Elsloo, deze staat bij de ijsbaan in Tronde, net over de grens met Friesland. De tjasker staat aan de zuidzijde.
- Niek vom Bruch wees op een kaart uit 1830 waarop in de buurt van Roderwolde, in Foxwolde een molen moet hebben gestaan³¹.
- Jan Tjassens van de werkgroep Historie de Broekstreek: wees me op de link <https://www.debroekstreek.nl/projecten/werkgroep-historie-de-broekstreek>, H.10: Molens. Hij beschrijft hierin 3 Amer tjaskers.
- Henk Wolf wees me op diverse grondvormen van tjaskers in de buurt van Amen en in de buurt van Grolloo en Schoonloo. Hij kwam ze tegen tijdens zijn vak als muskusrattenvanger.
- Paul Gols wees me op diverse tjaskers/ molentjes die in de 30er en 40er jaren draaide in het voorjaar bij petgaten in Zorgvliet en bij Wateren ten behoeve van waterinlaat voor een vloeuweide.
- Harm Koolman stuurde een foto van een tjasker uit de nalatenschap van Kornelis Kloots en Ida Kloots-Koolman (Oom en Tante); ze woonden aan de Vogelzangsteeg in Noordlaren.
- Dineke Boom wees me op de site allemolens.nl (zie fig. 8b)
- Meint Noordhoek wees me op een eigen onderzoek naar mogelijke tjaskers en op het belang van de aanwezigheid van een ringsloot, omdat het anders ook kleine spinnenkoppen kunnen zijn geweest. Hij zegt: "de drie bestaande Drentse tjaskers hebben helaas niet een dergelijke voorziening en kunnen dus niet malen. Deze molens zijn waarschijnlijk zo maar ergens neergezet." Ook wijst hij op een tjasker punt of grondvorm die zich ten zuiden van Rolde in een klein natuurterreintje bevindt.
- Jorim Kamerling, Prolander, wees me op enkele tjasker grondvormen op een zwartwit luchtfoto uit 1950 Oost van Nieuw-Balinge, nabij het Mantingerzand.

³¹ Zie: <https://www.dekleibosch.nl/wp-content/uploads/2016/02/Een-Friese-jonker-op-de-Waalborg.pdf>